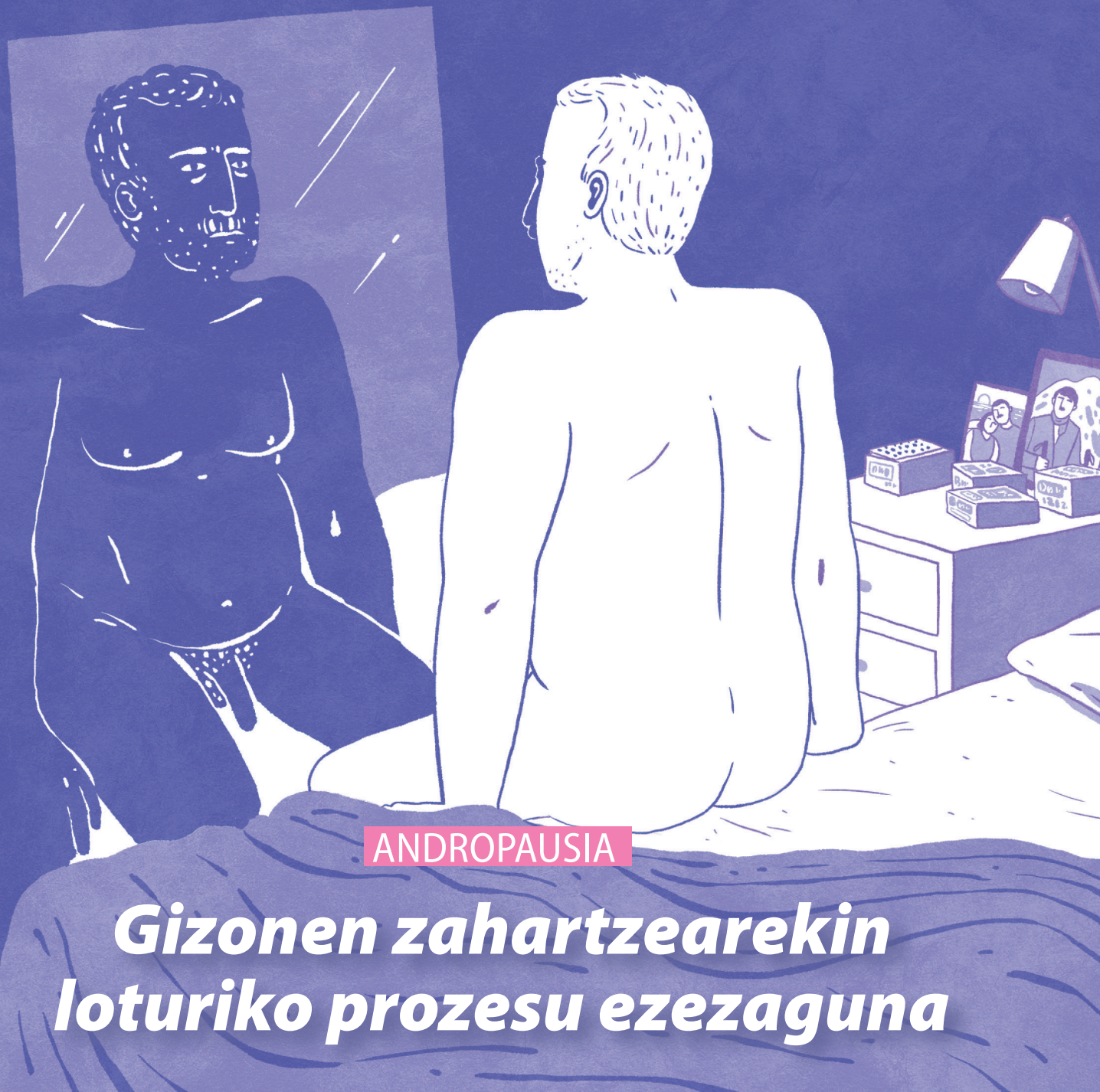

ARGIA

ANDROPAUSIA

Gizonen zahartzearekin loturiko prozesu ezezaguna

2945 | 2025 / 12 / 28 | 4 €

02945
9 778402 139093

**"Txapelak ate batzuk
zabalduko balitu gogoz
aprobetxatuko nituzke"**

48 | AITOR ETXEBARRIAZARRAGA

Bizi Baratzea Orria #4
Neguko posterra:
Intsektuen hibernazioa

LARRUN #313
Otsoa, elkarbizitza
posible ote?

Hezkuntzari

fokua jarri diogu ARGIAAn

Urtarrilaren 12tik aurrera, sartu **argia.eus/hezkuntza** kanal berezian
Egunerokoan hezkuntza gaiei jarraipena egiten segitzeaz gain...

ASTELEHENERO

Etxerako lanak
podcasta

Mikel Garcia Idiazezen eskutik

HILERO

Ikusi eta ikasi
bideo-erreportajeak

Panorama

- 04 | ASTEKO ARGAZKIA
- 06 | AKTUALITATEA
- 07 | BERRIKETA GUTXI
- 07 | EZ HANKA EZ BURU

AZALEKO ILUSTRAZIOA: **SHU OTERO**

SAILEN GOIBURUETAKO ILUSTRAZIOAK: **CLIPART COURTESY FCIT**

Iritziak

- 21 | KARMELO LANDA
- 22 | BEA SALABERRI
- 23 | IÑAKI MURUA
- 23 | ARANTZA GUTIERREZ
- 24 | NEKANE TXAPARTEGI

Finkoak

- 42 | KOMUNITATEA
- 43 | DENBORAREN MAKINA
- 44 | BIZI BARATZEA
- 50 | DENBORA-PASAK
- 51 | KULTUR-KRITIKAK
- 54 | EZETZ ASTEA ONDO BUKATU

INDONESIAKO AMNISTIA INTERNAZIONALA

12 | **Z BELAUNALDIAREN IRAULTZA GLOBALA: PIRATEN BIZITZA HOBERENA DA!**

Indonesian, Perun, Nepalen zein Marokon, gazte samalda berri batek protestari ekin eta herrialde haietako mandatariak kinka larrian jarri ditu. Z belaunaldia dira eta, herrialde oso desberdinetan bizitzeagatik, ikur bera daramate eskuan: *One Piece* japoniar serie ezaguneko bandera pirata. Erresistentzia sinbolo bihurtuta, animea iraultzailea izan daitekeela erakutsi dute, atzean mezu politikoa dagoenean. Marcus Rediker historialariak argitu bezala, piraten historia zapalduen historia ere badelako. Urko Apaolazak heldu dio gaiari, *Net Hurbil* sailean.

Elkarrizketak eta erreportajeak

16 | JENDEAK | YAMINI T. PRABHU

"Poema bat irakurrita erasotzaile bat kanporatzea lortu badut, agian banaiz poeta"

Nerea Ibarzabal

26 | OSASUNA

Aldaketa hormonal eta emozional betean zaude, eta inork ez dizu esan andropausia dela

Mikel Garcia

32 | ASTINDU ARMAUYEK

"LGTBIQ+ pertsonok beti egon gara herrian, eta orain ere bagaude: ez goaz Maspalomasera"

Maria Ortega

36 | JACQUELINE URLA

"Euskararen auzia despolitizatzearen ondorioak orain ari gara ikusten"

Asier Basurto

40 | JANIRE ATXURRA

"Sare sozialetan naizen moduan agertzeak liberazioa sentiarazi dit"

Olaia L. Garaialde

48 | AITOR ETXEBARRIAZARRAGA

"Bertsoa bada leku bat kontzientziak pizteko, inertziak apurtu eta gauza batzuk kontzienteki egiten hasteko"

Maria Ortega

ARGIA HIZKUNTZA POLITIKARAKO
SAILBURUORDETZAK DIRUZ LAGUNTZEN DU:

**EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO**

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

**Gobierno
de Navarra**

**Nafarroako
Gobernua**

Jabetza

Komunikazio Biziagoa
S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea

Erredakzioa

Axier Lopez, Beñat Badiola, Ekain Carrasco, Eneritz Arzallus, Estitxu Eizagirre, Gorka Peñagarikano, Jenofa Berhokoirigoin, Jon Torner, Lander Arbelaiz, Leire Artola, Manex Moreno, Maria Ortega, Mikel Garcia, Onintza Irureta, Urko Apaolaza, Xabier Letona, Zigor Oleaga.

Diseinua

Maialen Arana, Maitane Gartzandia

Argazkilaria

Dani Blanco

Produktzioa eta inprimaketa

Antza S.A.L.

Administrazioa

Mari Carmen Loiarte

Salmenta

Karlos Olasolo, Pello Basurto

Banaketa

Olatz Korta

Azoka

Mikel Olabide

Idazkaritza

Ane Gaztelumendi, Aloña Soraluze, Bego Zuza

Web garapena

Asier Iturralde

Informatika

Iametza interaktiboa, S.L.

Lege gordailua: SS 837-2012

ISSN: 0213-909X

Batzorde parekidea: 72562 E

GUREKIN HARREMANETAN JARTZEKO

Posta elektronikoak

komertzial@argia.eus
komunitatea@argia.eus

Telefonia

943371545

Gipuzkoa

Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria

Nafarroa

Gazteluko Plaza 44, 3. eskuina,

31001 Iruñea

Ametzagaña taldeko kidea da ARGIA honako enprekin batera:

Doan eta libre

ARGIAko edukiak kopiatu, moldatu, zabaltu eta argitara ditzakezu, gure egiletza aitortu eta baldintza beretan eginez gero.

Lizentzia hau baliagarria da testuentzat eta, argazkien eta ilustrazioen kasuan, ARGIAren sinadura daramatenentzat soilik.

Aztarna ekologikoa:

Aldizkari honek ekoedizioaren baldintzak betetzen ditu.

bDAP202500065

OLATUKOOP

Ekonomia sozial eraldatzailearen sareko kide gara.

Ospatu

Bizitzan ikasketa garrantzitsu asko porrotetatik ateratzen ditugu, maila pertonean zein kolektiboan. Eta herri mugimenduetan, zer esanik ez, tamalez nahi baino gehiagotan garaileak boteredunak, goikoak, direlako. Baina, kausa justuen aldekoek irabazten dutenean, ospatu ere ospatu egin behar da. Egindako lan eskergak merezi duela balioan jartzeko. Urdaibain ez da makro museorik izango. Milaka lagunen lan eta erantzun ederrari esker. Otsailaren 7an ospatuko dute Gernikan jai giroan.

 HIBAI AGORRIA AXIER LOPEZ

URDAIBA I
UTZI
BAKEAN

Zestoako epaiketan kartzela zigorra baztertu du fiskaltzak

 MARIA ORTEGA ZUBIATE

DANBOLIN

Joan den astean egin zuten Zestoako (Gipuzkoa) sei herritarren aurkako epaiketa. “Derrigortze” eta “integritate moralaren aurkako” delituak epaitu dituzte. Sei akusatuak babestera etorritako jende andanak, ordea, “elkartasun feministaren” aurkako epaiketa dela salatu du, eta ez du horretarako zantzurik falta: defentsaren arabera, indarkeria matxistaren biktima zen emakume bat eta bera babesten aritutako bost lagun salatu ditu emakumearen bikotekide ohiak. Hiru eguneko epaiketaren ostean, fiskaltzak baztertu egin ditu kartzela zigorrak –salatzaileak bost urte eskatzen zituen bikotekide ohiarentzat eta Zestoako alkate Mikel Arregirentzat, eta gainontzeko akusatuentzat laukoa–; bikotekide ohia absolbitzeko eskatu du, baina gainontzekoentzat zortzi hilabetez eguneko seina euroko isuna eskatu du; alegia, 1.450 euro inguru buruko. Epailearen esku dago orain erabakia; gizonak, salatzaileak, ez du zigor eskaerarik aldatu.

Hedabideetan zein kalean presentzia handia hartu du asteon izandako epaiketak. Ostiraleko konklusioen zain, kartzela zigorrak baztertuta dituzte sei akusatuak. Edonola ere, epaiketa bezperan Zestoan izandako kontzentrazio jendetsuan zein epaiketa kanpoan izandakoetan, Zestoako Mugimendu Feministak salatu du “sinestezina” dela elkartasun feministaren aurkako salaketa epaiketetaraino heltzea, eta horrek agerian uzten duela sistema judizialaren “izaera heteropatriarkala”.

Hiru eguneko epaiketan, lehenengoan

akusatuaren eta bere lekukoen txanda izan da. Gizonak adierazi du sei akusatuak, bikotekide ohiak eta haren bost lagunek, “bere aurkako kanpaina” egin zutela, “frogatu gabeko akusazio faltsuak zabalduz eta bere bizitza soziala hondatuz”. Lekuko gisa Zestoako Udaleko gizarte zerbitzuetako langileak izan dira. Bigarrenetan izan zen defentsaren eta Arartekoaren txanda izan da, eta emakumea “beldur bizian” bizi zela deklaratu dute; Oihana Elduairen Berrria egunkariko kazetariak zehatz kontatu ditu kronika honetan emakumeak bizi izandakoak. Egun horretan bertan izan da Arartekoko letraduna, Maria Luisa Agirretxe, eta hain zuzen ere, salatu du gizarte zerbitzuek ez zutela inpartzialtasunez jokatu: emakumeak bertan egindako lehen deklarazioan indarkeria matxistaren inguruko pasarte garrantzitsuak txostenetik kanpo utzi baitzituzten.

Hirugarren egunean heldu da fiskalaren txanda, eta orduan erabaki du kartzela zigorra mahai gainetik kentzea. Horretarako arrazoiak, jada aurreikusita zegoena: fiskalak baieztatu du ez dela egon gizonaren integritate moralaren aurkako erasorik, baina bai “hertsatze” delituaren zantzuak. Hori horrela, bikotekide ohia absolbitzeko eskatu badu ere, gainontzeko bost akusatuak isuna jartzeko eskaera egin du: zortzi hilabetez eguneko seina eurokoa. Laugarren egunean izango dute konklusioetarako tartea, eta epailearen erabakiaren zain geratu beharko dute akusatu zein babesa adierazi dien dozenaka lagunek. ●

Dermatosi nodularren kudeaketa sanitarioagatik protestak

 JON TORNER ZABALA

ELB eta Confédération Paysanne sindikatueta ordezkariek Jean-Marie Girier Pirinio Atlantikoetako prefetarekin bildu ziren abenduaren 15ean, Pauen, behiengan eragina duen dermatosi nodularra (DNK) eritasunaren gaineko kudeatze sanitarioaz mintzatzeko.

Egunak daramatzate protestan nekazariak, Frantziako Gobernuak DNK eritasunaren aurka burutu asmo duen protokoloaren kontra, abeltzainak beharturik leudekeelako ustiategi bateko abelburu guztiak sakrifikatzen posibito bakarria azaleratzen bada. Estrategia “alternatiboa” planteatu dute laborariek, indarrean den politikak ofizioa “sutan eta odolatan” ezartzen duelako.

Frantziako Gobernua abenduaren 15ean hasi da eritasunaren aurkako txertoak jartzen, zainketa eremuan lehenik, eta urtarril hastapenean departamendu osoan, Euskal Irratietako kazetari Xarlot Etxeberriek jaso duenez. Abenduaren 15ean bertan bildu dira ELB eta Confédération Paysanne sindikatueta ordezkariek prefetarekin. Erantzunik gabe atera dira, ordea; prefetak entzun dituela azaldu dute, baina erabakia Frantziako Nekazaritza Ministerioaren esku dagoela esan die hark. “Egoerak berean jarraitzen du”, dio ELBk plazaratutako oharra: “Mobilizazioei eutsiko diegu, presioa egiten jarraituko dugu”.

ESKAERAK

Besteren artean, laborariek eskatzen dute posibito bat azaleratzen denean behi guztiak sakrifikatu behar ez izatea, osasun zerbitzuek erabiltzen dituzten metodo intrusiboak etetea, neurri polizial eta errepresiboak etetea, eta abeltzainei eta euren senideei laguntza ekonomiko eta psikologikoa ematea. ●

BERRIKETA GUTXI

Bego

IMANOL EPELDE
PAGOLA
27zapata.eus

Alferkeria ez du barkatzen efikaziaren, produktibitatearen, egin beharraren gizarteak. Dena da eraiki, erosi, ikusi, suntsitu, prestatu. Eman, ekin, ikasi, ibili. Goroldioa haziko zaigu, bestela, beso azpian.

Pozik legoke Axular. Bere predikuak azken bururaino eraman ditugu. Ez dago egonean egoterik, ez dago gauzak gero egingo ditugula esaterik: Gero dioenak, bego dioelako.

Pertsonak egindako gauzen zerrendaren arabera baloratzen ditugu: curriculumean, Wikipedian, Stravan. Ordulariak pausoak kontatzen dizkit; Goodreadsek eta Paperjalek irakurritako urteko liburu kopurua; sortzailak kontzertuak, emanaldiak, data berriak iragartzen dizkit, une oro. Ni neu ere, sarri, "zenbat" horien menpe bizi naiz: egiten dut, beraz banaiz.

Gutxietsita daukagu egon aditza: norbere buruarekin egoten jakitea, umearekin lurrean esertzea, gurasoen ondoan isilik egotea, lagun bati arreta ematea. Egoten jakitea ez da kontatzen, ez da txalotzen, ez da zenbatzen. Eta, hala ere, horrek markatzen du bizi-kalitatea.

Oraintxe irakurri dut Agurtzane Gomez Gaztezuloko zuzendariak, hiltzorian zela, idatzitakoa: "Justu ze egunetan eta zein ordutan, gutxi gorabehera, hilko naizen jakin nahi dutenak ere badaude... badakizu, umeak, lana eta gauzak antolatzen joateko, baina behar dudak guztirako daude...". Amaitzen du esaten asmoa ez zela txarra, babesa agertu nahi ziotela denek, "baina, nire bizitzako azken egunen formula 'biziraun' + 'agendak kudeatu' + 'mezuak erantzun' bihurtu da, eta ez nuen hori nahi".

Handia litzateke, handiena akaso, hil ondoren norbaitek guri buruz esan ahal izatea: "Ondo egoten zekien". Martxa honetan, hiltzen garenean baino ez baitugu izango erremedio-rik: egoteko. ●

EZ HANKA EZ BURU

ADUR LARREA

www.adurlarrea.com

EKONOMIA

Ikatza alderdi gehienentzat

NAROA ELORTZA
GORROTXATEGI

Gogoan dut duela hilabete batzuk Herri Ekimen Legegilea (HEL) ekarri nuela izenburura. Gutxieneko pentsioei buruzkoa izan zitekeen, edota gutxieneko soldatari buruzkoa. Bata edo bestea izan, amaiera berbera izan dute biek. Gobernuetan dauden alderdiek bideak itxi dizkiete milaka sinadura bildu zituzten ekimen legegileei.

Lanbidearteko Gutxieneko Soldata bultzatzeko sindikatuek 138.000 sinadurara bildu zituzten. Nafarroan, txosten juridikoen aitzakia erabili zuten eztabaida atzera botatzeko. Eusko Legebiltzarrean, EAJ, PSE, PP eta VOX alderdiek eskutik helduta itxi diote bidea. Hortxe, oinarriko bizi baldintzei buruz hitz egiterakoan alderdi politikoen ideologiaren ispilua.

Gutxieneko soldata lekuko errealtate sozioekonomikora egokitze saiakerak ez dira berriak. Zenbakia garrantzitsuek ez den arren, oraingoan 1.500 euroko langa jarri du euskal gehiengo sindikalak aldarri gisa. Ekimenak blokeatu dituztenen soldatetatik aski urrun dagoen zenbakia, ziur. Eta negoziazio mahaia sortzeari uko egin dioten EAEko Confesbask eta Nafarroako CEN patronaletako ordezkarienetatik are urrunago, jakina.

Mugimendu natural gisa hartu behar genuke, beraz, sindikatuena (ELA, LAB, Steilas, Hiru eta Etxalde dira, oraingoz, deitzaileak). Alderdi politikoak presionatzeko bidea, patronalei "nahikoa da!" esateko era, langileak antolatze eta kontzientziatzeko tresna, borroka egituratzeko modua, indibidualizazioa gaiztatu eta ahalduz kolektiborako aukera. Horixe guztia delako greba orokorra, egun bakarreko mobilizazioa baino harago.

Hurrengo hilabeteotan sindikatu eta eragile sozialek erronka ederra daukagu: ustez Lanbidearteko Gutxieneko Soldata eragiten ez dietela uste duten milaka langileak mobilizatu eta ideologizatzea. Olentzero etxe guztietara iristea ere badago jokoan. ●

ANALISIA

DANI BLANCO / ARGIA CC BY SA

Migrazioak: epaitu baino, ulertu

XABIER LETONA BITERI

A benduan Europar Batasunak legez kanpoko migratzaileak kanporatzeko legedia gogortu du, eta AEBetan ere berdina egiten ari da Trump administrazioa. Dena da mugak gogortu, etorkinak kanporatu, gelditzeko baimenak gutxitu edo kriminalizatu. Doinu gogor eta zorrotza, "kanpotar horiek gure gizarteak aldatu ez ditzaten" ... eta batez ere, gure Mendebaldeko gizarteek egun bizi dituzten arazoak estalgarri. Topiko historikoa da hori: dagokion agintari taldeak beti erabili izan du kanpotarra komeni izan zaion moduan.

Kontua da, denbora epe luzeak hartzen baditugu, datuek hankaz gora botatzen dutela immigrazio politiken erretorika hori guztia. Batetik, diskurtso horrek iradokitzen du immigratzaile gehienak legez kanpokoak direla eta, gainera, arriskutsuak. Eta arazoak badira, baina bere neurrian, errotzeko zailtasunak dituzten populazio multzoetan gertatu ohi den tamainan. Datu historikoak, alabaina, argi dira harenhemenka: migratzaile taldeak egonkortsu eta sustraitu ahala, dauden gizarteetan integratzen dira urteekin; dituzten delinkuentzia arazoak eta gizarte horretako datu orokorrekin parekatzen dira, edo akaso gutxitu, kanporatuak izatearen beldurra arazo gutxiagotan sartzea bultzatzen ditu eta.

Egia zera da, diskurtso xenofobo hori eta errealtatea ez datozela guztiz bat. Etorrin kopuruek handitzen jarraitzen dute eta, gainera, horietako gero eta gehiagok lortzen du egonkortzea herri hartzaileetan. AEBetan 1970ean 3,1 milioi herritarrek zuten Hego Amerikako eta Amerika Erdialdeko jatorria, 2017an horiek 25,4 milioi ziren. Denbora berean, Europar Batasunean 5,5 milioitik 26,4 milioira pasatu ziren jatorri ez europarreko biztanleak.

Datuek diote Mendebaldeko estatuen joera dela etorkinen egoera erregularizatzea, nagusiki haien beharra dagoelako gure egungo gizarte ereduak mantentzeko. Migratzaileek eskulanaren beharra dagoen lekuetara jotzen dute, haien jatorrizko herrialdeetan baino hobeto biziko diren esperantzarekin. Legez kanpo dauden immigratzaile gehienak ez datoz pateretan edo hesien gainetik jausi eginda, horiek gutxienean dira. Etorrin gehiengo handia hegazkinez dator, eta legez kanpo gelditzen da bisaren epea amaitu eta bertan geratzea erabakitzen duenean.

Migrazioena gure gizarte modernoetako fenomeno sozial konplexua da, eta arazoi aurre egiteko ikuspegi horretatik aztertu behar da: gutxiago epaitu, gehiago ulertu, eta ulermenetik jokatu, ez xenofobiatik eta kapitalismoaren interes hutsetik. Migrazioen historia mende bateko perspektibarekin hartzen badugu, europar kolonialismoarena izan da historiako legez kanpoko fenomeno migratzaile handiena, herrialde natiboek inoiz ez baitzitzaien galdetu ea euren lurraldeetan etorkin nahi zuten ala ez. ●

50.000

euro kenduko dizkio Euskal Kultur Erakundeari Pirinio Atlantikoetako Departamenduak. Uztailean Frantziako Estatuak jakinarazitako 30.000 euroko mozketaren behar zaio horri. Argi eta garbi, egoera ekonomiko larrian dago EKE egitura.

64 milioi

euroko isuna jarri dio Airbnb plataformari Espainiako Kontsumo Ministerioak, lizentziarik gabe etxebizitza turistikoak iragartzeagatik. Iruizurrezko 65.122 iragarki identifikatu dituzte.

8-10 milioi

menu banatu ditu Zaporeak Gobernuaren Kanpoko Erakundeak Greziako errefuxiatu kanpalekuan. 10 urte egin ditu han Zaporeak-ek eta 2.000 boluntario inguru aritu dira zeregin horretan.

“EH Bildu, indar politiko moduan suntsituak izango zarete”

JAVIER DE ANDRÉS

PPko idazkari nagusiak azpimarratu du EH Bildu “ezohiko fenomeno” dela Europar eta indar politiko gisa haren suntsipena –“exterminio” erabili du– eragin behar dela.

2025-12-18

“ASTE BURUETAN EZ DAGO ARRETA MEDIKUA BERMATUTA IRUÑEKO KARTZELAN. BABESGABETASUN ETA ZIURGABETASUN EGOERA HONEK HORRELAKO EGOERAK SORTZEN DITU”

SALHAKETA NAFARROA

Azaroaren 30ean Iruñeko espetxean preso zegoen pertsona bat zendu da. Espetxe sistemaren eta osasun arreten faltaren ondorio dela kritikatu du Salhaketak.

ARGIA.EUS (2025-12-19)

“CCOO sindikatua euskaldunon hizkuntza eskubideen aurkako ‘Manos Limpias’ bilakatu da”

ELA SINDIKATUA

ELAk salatu duenez, “lanpostuekin edo hautaketa sistemekin inongo loturarik ez dauzkaten neurriak inpugnatu ditu CCOO eta argi erakutsi du jarrera supremazista duela eta gaztelaniaren ezagutza inposatu nahi duela administrazioetan”.

2025-12-17

Nahikoa

DIANA FRANCO EGUREN

Gehiago' hitzari gizakiok lotu diogu egungo bizimodua mantentzea eta garapen espektatibak betetzea.

Bada pisua neurtzeko antzina erabiltzen zen tramankulu bat, balantza. Modu oso bisualean alde batean pisu gehiago jarrita, beste gutxiago geratzen zela erakusten zuena. Ideia hori buru askotan inprimatuta geratu zen. Beharbada, holako ideia sinplea da kapitalismoaren atzean dagoena, gehiago edo gutxiago izatearen borroka etengabea.

Behar den gehiago hori neurtzeko modua oso ezberdina izan da garaiaren arabera eta garaian-garaiko zibilizazioak formateatzeko erabili izan diren eredu zibernetikoen arabera. Azken asteko berriak entzunda, izan behar den gehiago horietako bat datua dela dirudi. Australian, gizartean hezkuntza digital kritikoa landu beharrean, eta adingabeentzat sare sozialetara sarreraren debekua gurasoen eta gazteen eskutan jarri beharrean (erraza ez den lana), korporazioen bitartez ezartzea erabaki dute. Sare sozialen jabeek eskurago jarri diete euren erabiltzaileen datu pertsonal gehiago jasotzeko aukera: haien identitatea eta adina ziurtatuko duen NANA esate baterako, eta horrek bere baitan duen informazio guztia.

AEBetan, mundu osoan etsaiak sortzeko lana ez da eten, eta hainbeste etsai sortuta, mundu osoa mehatxutzat hartu du. AEBen mehatxu potentzial den mundu guztiari buruz jakiteko grina hazten doa, duten eredu zibernetikoa atomiko bilakatuz: pertsona guztien datu pertsonalak ez ezik, mundu ikuskerak ere ezagutu nahi dituzte. Baloratzen ari dira AEBak bisitatu nahi duen orori eskatzea azken bost urteetan erabilitako telefono zenbaki ezberdinak (pertsonalak eta lanekoak), azken hamar urteetan erabilitako posta elektronikoko kontuak, igotako argazkiaren IP helbidea eta metadatuak, familiako izenak, jaiotze data eta jaiotze herria, familiako telefono zenbakiak azken bost urteetan, senideak non bizi diren, datu biometrikoak (aurpegia, hatz-aztarna, irisa, DNA).

Gehiago izatea baldin bada gutxituak izan diren herrien mendekuaren beldur bizitzea, nahikoa eta bidezkoa denarekin bizitzea bilatu beharko genuke. ●

Palestine Action-eko zortzi preso, "hiltzeko arriskuan"

JENOFA BERTHOKOIRIGGIN

Erresuma Batuan gose greban dauden Palestine Action-eko kideak dira. "Erresuma Batuko herritar gazteak presondegian hiltzeko probabilitatea benetakoa eta geroz eta handiagoa da, eta hori, delituen baten erruduntzat inoiz akusatuta izan gabe", irakurri daiteke Imran Khan & Partners abokatu bulegoak Erresuma Batuko Justiziaren Estatu-idazkari David Lammy-ri bidalitako gutunean. Al Jazeera komunikabideak eskuratu du gutuna eta horrela zabaldu da Erresuma Batuko kartzeletan dabil-tzan Palestinaren aldeko aktibisten egoeraren berri. Zortzi dira, epaiketarik ukan gabe preso dauzkatenak eta egoera salatzeko gose greba luze batean sartuta daudenak. Lehenbizikoek duela 51 egun utzi zioten jateari eta azkenak duela 18 egun, astekari hau ixteko unean (abendua 22).

"Arduragabekeria" eta "nahitara bideraturiko gordinkeriaz" jokatzeko leporatzen diete presoek abokatuek Erresuma Batuko Gobernuari. Hain justu, presoek abokatuek abendua-ren 9an bidali zioten gutuna Justiziaren Estatu-idazkari David Lammy-ri, ohartarazteko gose grebalarieen egoera "konponbiderik gabekoa" bihurtuta zegoela, baina, orduz geroztik ez dute inolako erantzunik jaso. Minduta eta

haserre daude abokatuak: "Britainiar herritarren osasuna eta ongizatea jo-koan den honetan, atsekabetuak gara ikusita Gobernuaren geldotasuna".

Osasun egoerak txarrera egin arren, presoek garaipenera arte gose greban segitzeko asmoa dutela jakitera eman dute beraien hurbilekoek. Eskakizun nagusien artean dituzte: bat, fidantza-pean berehala aske uztea; bi, epaiketa justua izateko eskubidea; hiru, Palesti-ne Action taldearen kontrako errepre-sioaren bukaera; eta lau, Elbit izeneko armamentu enpresa israeldarraren lantoki guztien itxiera. "Gure aldarri-ka-penak sinpleak dira, eta argi utzi nahi dut gure greba kolektiboa ezin dela mugatu bizitzeko borondateari, makina inperialistari gerra egiteko gabil-tza gosea erabiltzen. Eskubideen errespetua lortzeko, bukaera arte joateko prest gaude. Jasango ditugun kalte guztiak gobernuari egoztekoak izango dira", irakurri daiteke azaroa-ren 7az geroztik gose greban dagoen Teuta Hoxha-k.

"Gose greban dauden Palestine Action-eko militanteak ospitaleratu dituztela jakiteak hotzikarak sortzen dizkigu", adierazi du Amnesty Internationalek. Leporatzen zaien "lotura terrorista" bertan behera uzteko eskaera berrets du. ●

Elkartasun kanpaina Donostian, atxiloteta bidegabe bat salatu nahi izan zuen okinaren alde

 BEÑAT BADIOLA ETXEBERRIA

Sare sozialetan zabaldu da Donostiako Alde Zaharreko Ikatz kaleko okina zigortu dutela Ertzaintzak migratzaile bat modu txarrean nola atxilotzen zuen filmatzeagatik. Hostaizka Bregaña du izena, nahiz eta auzoan denek *Gelo* deitzen duten. Marrubi Bregaña alabarekin hartu du ARGIA, zer gertatu zen kontatzeko, gertakariaren unean elkarrekin baitzeuden. Ez identifikatu izana eta operatiboa oztopatzea egotzi diote. Berak, bi akusazioak gezurtatu ditu.

Eguneko ogia, croissanak eta gozoak saltzeaz gain, izaera berezia duen okindegia da Ikatz Gozotegia. *Guardetxea Auzoarentzat* kartela erakuslehoan, Aita Mari laguntzeko kamisetak edo Palestinaren aldeko banderak eta kamisetak ere saltzen dituzte bertan. Gizarte justuago baten alde bustitzen den pertsona horietako bat da Bregaña, eta horren lekuko, berriki jaso duen isuna.

2023ko abenduaren 7an Bretxako plazan mutil migrante bat atxilotzen ari ziren lau bat ertzain. “Oso, oso, oso bortizki” atxilotzen ari zirela nabarmendu nahi izan du Bregañak. Atxilotuaren aurpegia autoaren aurka jarrita zeukaten, jotzen ari ziren, mina zeukala oihukatzen ari zen atxilotua. Horrelakoetan gertatzen den moduan, jendea inguruan biltzen hasi zen, begira, eta beraiek ere horrela iritsi ziren leku horretara. Ertzainek zerabilten biolentzia ikusita eta inor ez zenez grabatzen ari, Hostaizka Bregañak mugikorra atera eta grabatzeko keinua egin zuela kontatu du. “Baina ez nuen ezer grabatu”, dio. Agente bat berehala hurbildu zitzaion eta identifikatzeko eskatu zion, “gainontzeko hiru poliziek mutila oso bortizki atxilotzen jarraitzen zuten bitartean”. Bregañak dio identifikatzeko diru-zorrotik NANA atera zuela eta erakutsi ziola. Behin datu guztiak jasota ertzainak salaketa etxera iritsiko zitzaiola esan zioten eta alde egin zuten bertatik. Atxilotua ordurako kotxe barruan zeukaten.

DANI BLANCO / ARGIA CC BY SA

“Horregatik egin nuen grabatzeko keinua, mutila jotzeari utz ziezaioten”

Beren ustez, ertzainei ez zien grazia-rik egin grabatuak izaten ari zirela ikus-teak. “Atxiloteta asko grabatu ditut eta argi ikusten dut kontu handiagoz ibiltzen direla atxilotuekin, batez ere, min egiteko momentuan. Horregatik egin nuen grabatzeko keinua, mutila jotze-ari utz ziezaioten”.

Azkenean, 700 euroko isuna iritsi zaie, bi akusazioekin: identifikatzeari uko egin izana eta agentei beren jarduna oztopatzea. Biak ukatzen dituzte ama-alabek.

Lehengoaren harira diote ez ziola identifikatzeari uko sekula egin. Poltsatik NANA atera zuela agenteari emateko eta erakutsi ziola, baina bitarte horretan atxilotua gogor kolpatzen ari zirela eta hori aurpegiratzen ari zirela. Bigarrena- ren harira, argi dute ez zutela Poliziaren jarduna oztopatu. “Identifikatzeko eska- tzen ari zitzaigun bitartean mutilari mina

egiten gelditzeko eskatzen ari ginen, mu-tilari mina egiten gelditzeko. Oihukatzen ari zela”. Era berean isunak aipatzen du “aurreratu eta gerturatu” egin zirela. Bai-na une oro ama-alabak gainontzeko jen-dearekin batera egon ziren eta ez ziren mugitu ezta aurreratu ere. “Gezurra da. Jende piloa zegoen inguruan”.

Auzoaren babesa sentitzen du Bregañanek: “Auzoan eta bertako jendeaz babestuta sentitzen naiz, beti”. Isun eko-nomikoari aurre egiteko Piztu Donostia ekimenak erresistentziarako kutxa ireki du, eta nahi duenak 696755741 zenbaki-ra Bizum egiteko aukera jarri dute.

“Lotsagarria da. Edozein pertsonak dauka grabatzeko eskubidea, hala dago jasota legeetan. Operazio polizial bat grabatzeko aukera dago, beti ere iden-tifikatzen baldin bazara. Badakigu gra-bazio horiekin ezin dela askorik egingo. Baina, nire amak egin daitekeen guztia egin zuen. Eta ertzainari iruditut zitzai- on ez zegoela legeak interpretatzen zituen muga horien barruan, eta hortaz nire amak isun bat merezi zuela grabaketa horiengatik”. Gaineratu nahi izan du ger-taera honek “beste behin” polizien inpu-nitatea frogatzen duela. ●

Z BELAUNALDIAREN IRAULTZA GLOBALA: PIRATEN BIZITZA HOBERENA DA!

Indonesian, Perun, Nepalen zein Marokon, gazte samalda berri batek protestari ekin eta herrialde haietako mandatariak kinka larrian jarri ditu. Z belaunaldia dira eta, herrialde oso desberdinetan bizitzeagatik, ikur bera daramate eskuan: *One Piece* japoniar serie ezaguneko bandera pirata. Erresistentzia sinbolo bihurtuta, animea iraultzailea izan daitekeela erakutsi dute, atzean mezu politikoa dagoenean. Marcus Rediker historialariak argitu bezala, piraten historia zapalduen historia ere badelako.

 URKO APAOLAZA AVILA

Jakartako kaleek 2025eko abuztuan su hartu zutenean, manifestarien artean ikur beltz bat hasi zen nagusitzen: lastozko txano batez jantziriko buru-hezur irribarretsua. *One Piece* japoniar manga eta animearen intsignia da, iraganean piratek erabilitako *Jolly Roger* bandera historikoaren aldaera bat. Indonesian kamioilariak hasi ziren lehenik bandera hori astintzen Prabowo Subiantoren gobernuaren aurka egiteko, eta honek "batasun nazionala" auzitan jartzen zuela esanez debekatu zuenean, herritarrek amorru gehiagoz eragin zioten.

Aurretik bandera hori ikusia zegoen antzeko protestetan: Bangladeshen, Ken-

yan, Sri Lankan... Baina Hego Globaleko herrialdeetan gero eta gehiago sinbolo bezala hasi dira erabiltzen Z belaunaldiko gazteak –1990eko hamarkada amaieratik 2010eko hasiera arte jaiotakoak eta titiko ume zirenetik *smartphone* batetik edaten ohituak daudenei deitzen zaie horrela-. 2025eko irailean, Nepalen, sare sozialen aplikazioak erabiltzeko debekuak piztutako matxinadetan ikusi genuen bandera Shinga Durbar jauregi ofizialetik zintzilik; Perun, urrian, Dina Boluarte presidentea agintetik egotzi duen pentsioen aldeko erreboltan agertu zaigu; eta Marokon osasungintza hobea- go baten alde borrokatu diren GenZ212

mugimenduko gazteen artean zabaldu da. Gauza bera gertatu da Mexikon, Filipinetan edo Madagaskarren. Zer du buru-hezur bitxi horrek munduan milioika gazte inspiratzeko?

One Piece 1997an sortu zuen Eiichiro Oda mangakak eta ordutik 500 milioi kopia saldu ditu –*Harry Potter*-en errekor editoriala ontzeko zorian da jadanik-. Gainera, marrazki bizidunetako anime formatuan ere arrakasta itzela izan du, horren kuttuna dugun *Dragoi Bola*-ren parean jartzeraino. Euskal Herrian, baina, ETBk lehenengo 156 kapituluak baizik ez dauzka euskaratuta Makusin, bikoizketan egindako murrizketen ondorioz; jarrai-

INDONESIAKO AMNISTIA INTERNAZIONALA

ONE PIECE Japoniar manga eta animearen bandera pirata astintzen Jakartan, 2025eko abuztuko protestetan. Gutxienez zortzi hildako eta milaka atxilotu izan dira Indonesian.

tzaileek Euskal Encondingsen aurkituko dituzte azpititulaturiko kapitulu gehiago.

Istorioan, Monkey D. Luffy piratak eta Lastozko Txanoaren bere eskifaiaik hamaika abentura biziko dituzte, “munduko gobernuaren” tirania borrokatzen duten bitartean. Protagonistek, fruitu magikoak janez, elkarrekin sistema kru- del bati erresistitzeko gaitasuna izango dute eta askatasunaren bila abiatuko dira. Sinplea da mezua, baina ez hargatik azalekoa eta mamirik gabekoa. Ustelkeria, desberdinkeria eta autoritarismoa eguneroko ogi direnean, hain harrigarria al da egungo gazteak metafora indartsu horrekin identifikatzea?

POP KULTURATIK POLITIKARA, ANIMEAREN BIDEZ

“Animea kultur hizkuntza global bat bihurtu da: jada ez da entretenimendurako japoniar produktu bat, baizik eta espazio konpartitu bat, zeinean belaunaldi gazteek baloreak, emozioak eta imajinario komunak islatzen dituzten”, dio Alba Torrentsek. Bartzelonako Unibertsitate Autonomoko komunikazio irakaslea eta animazio japoniarrean aditua da, eta *Ara* egunkariko Guillem Pujol kazetariak egindako galderei erantzun die, *L'anime' ja no és de friquis: és revolucionari* (Animea jada ez da frikien gauza: iraultzailea da) erreportajea.

Torrentsek garbi azaldu du nola demontre bihurtu den piratei buruzko japoniar serie bat erresistentzia politikorako ikur mundu osoan barrena. Bere esanetan, 1990eko hamarkadan animea zerbait “frikia” edo bazterrekoa zen, eta Japoniatik kanpo arrakasta izan zue- nean, oso testuinguru homogeen eta “sinkronikoan” kontsumitzen zen telebista kate orokorretan. Gaur egun, sare sozialen, streamingaren edo bestelako plataformen bidez, gazteek *One Piece* eta antzeko serieak inongo estigmatik gabe ikusten dituzten gogoak ematen dienean: “Begiratu ez ezik, komentatu, nahastu eta meme bihurtzen dituzte, edo

arte eta bideo-analisiak egiten dituzte beraiekin”, dio. Modu horretan, animearen sinboloak bereganatu eta beste zentzu bat ematen diete.

Torrentsen ustez, afektibitateak ere zerikusia dauka japoniar seriea pop kulturatik politikara pasatzeko prozesu horretan. Askok, lotura emozional estuak ezartzen dituzte fikziozko pertsonaiekin eta espazio pribatua utzi eta publikoa naturaltasunez okupatzen dute: “Lastozko Txanoaren banderak elkar ezagutzeko kode bezala funtzionatzen du, denbora errealean mobilizatzen eta antolatzen diren komunitate transnazionalen artean”, azaldu dio *Ara* egunkariari irakasleak.

Beraz, izan Jakartan, nola Pragan edo Parisen –herrialde aberatsetako zenbait protestetan ere hasiak baikara ikusten bandera pirata– halako konplizitate bat sortu da, baina kontu estetiko hutsa ez dena: “Herritarrek bere egiten dutenean eskari kolektiboak adierazteko, sinboloa ez da banalizatzen, dimentsio politiko berria irabazten du”, ohartarazi du Torrentsek.

PIRATEN EGIAZKO HISTORIA BAT

Manifestari gazte batek eskuetan kartel bat darama eta, bertan, lastozko txano-dun buru-hezurra ikus daiteke marraztuta, ondoan esaldi bat duela: “Zuen luxuria, gure miseria”. Katmandun gaude eta XXI. mendeko eszena da, baina berdin izan zitekeen Boston eta XVIII. mendea:

Afektibitateak ere zerikusia dauka japoniar seriea pop kulturatik politikara nola pasa den ulertzeko. Askok lotura emozional estuak dituzte fikziozko pertsonaiekin eta espazio pribatua utzi eta publikoa naturaltasunez okupatzen dute

imagina dezagun heriotzara zigortutako pirata batek urkamendian jaurtitako oihu garratza dela. Izan ere, Z belaunaldiaren mugimenduak duela hiru mendeko piraten fenomenoarekin dituen antzekotasunak ez dira debaldekoak, seguruenik biek itsaso berean egiten dutelako igeri.

Bostonen, William Fly piraten burua eta bere ehun jarraitzaile urkatu zituz-

ten 1726an, marinela *Elizabeth* itsasontzian jasaten zituzten baldintza askarregatik matxinatu ostean. Beraiek izan omen ziren egun ezagutzen dugun *Jolly Roger* bandera lehen aldiz jaso zutenak, kondairak dioenez. Gertaeraren argazkirik ez dugun arren, antzeko zer-bait bikain irudikatuta ikus dezakegu *Herio anderearen trapeuean*. *Atlantiko piratak* komiki liburuan, David Lester ilustratzaileak eta Marcus Rediker historialariak eginga eta Farmazia Beltza argitaletxeak berriki euskaratua. Urkatzera doazen gizasemeak armadoreei aholku bat ematen die soka-lasterra lepoan duela: ondo ordaintzeko marinelei, ez emateko janari usteliki, ze bes-tela... “Denok bihurtuko gara pirata!”.

Liburuak piraten urrezko aroan (1660-1730) gertatu zen historia bat dakar, asmatutakoa, baina pertsonaia errealekin, lasai asko egiazkoa izan zitekeena. Redikerrek euskarazko ediziorako propio egindako hitzaurrean dioen bezala, piraten inguruan iritsi zaigun irudi erromantiko, maltzur eta estereotipatuaren aurrean, garai hartan piratak heroi herrikoia izan zirela aldarrikatu nahi du: “Haiek, beren askabide harrigarri horretan, demokraziaren eta berdintasun printzipioen arabera antolatu zituzten ontziak, kapitaletik, Estatutik eta arau sozial errepresiboetatik at”, dio.

Redikerrek piraten historia sakon ikertu izan du eta hainbat lan argitara-

LASTOZKO TXANOA Ezkerrean *One Piece* animearen karatula bat protagonistekin. Eskuinean, nepaldar gazteen protestak Katmandun 2025eko iraila hasieran. “Zuen luxuria, gure miseria” leloa daramaten kartelak edo “Esnatu Nepal” traolak erabili dituzte, besteak beste, lastozko txanodun pirataren irudiarekin.

ITSASOKO PROLETARIOAK XVII. eta XVIII. mendeetako piraten benetako historia kontatzen du *Herio anderearen trapepean*. *Atlantikoko Piratak* komiki liburuak (Farmazia Beltza, 2025). Zapaldutako marinela, esklabo-ohiak eta genero zein jatorri desberdinetako jendeak ziren, armadaren gerra-ontzietan matxinatutako itsasoko "proletarioak".

tu ditu, tartean *The Many-Headed Hydra* (Buru askoko Hidra) izenekoa. Bertan dio europar itsas inperioak XVII. mendetik aurrera dilema baten aurrean aurkitu zirela: nola lortu euren konkistatarako behar zuten gero eta "proletario" gehiago, baliabide mugatuekin? Estatuak biolentzia eta terrora erabili zituen marinela gerra-ontzietan derrigorrez erroldatzeko. Historialariak emandako datuen arabera, lau marineletik hiru bi urteren buruan hiltzen zen, eta bizirik irauten zutenek ez zuten soldata miserable bat jasotzeko esperantza ttipiena ere izaten. Gauza horrela, matxinadak etengabeak izaten ziren itsasontzietan, eta hortik pirata bihurtzera urrats bat besterik ez zegoen.

LEHEN ETA ORAIN, AGINTEKERIAREN AURKA

Herio anderearen trapepean. *Atlantikoko Piratak* komikiko beste eszena batean, itsasontziko kapitaina hasten da zigortzen nekeak akituta lurrean lo geratu den marinela; orduan, beste marinelek aurre egiten diote, eta sotoan dauden afrikar esklaboen laguntzarekin kareletik botatzen dute. Berehala araudi berri bat idazten dute, denentzat berdin balioko duena: "Mundua itzulipurdikatuta. Utikan zigor bidezko agintekeria!", goizetik gauera pirata transformatuko dira.

Marinela, intsumisoak, esklabo-ohiak, herrialde, genero eta hizkuntza ugaritako jendeak... Piraten itsasontzietan aniztasun handia zegoen, eta kode erraz baina justuak

asmatu zituzten elkarbizitzarako. Pidgin hizkuntzak ere erabili zituzten –hiztegi murriztua zuten mintzairak ziren, adibidez, euskal baleazaleek Ternua eta Labradorreko jatorrizko herritarrekin harremanetan jartzeko erabilitakoa–; eta jakina, erraz ezagutzeko moduko sinboloak, *Jolly Roger* bandera kasu, "bizitzaren eta heriotzaren aldeko ikurra".

Munduan zehar hain herrialde desberdinetan kaleak hartu dituzten Z belaunaldiko gazteen artean hizkuntza, kultura eta jatorri ugaritako jendea dago, eta oraingoan ere lastozko txanodun buru-hezurraren atzean dauden idealek batu dituzte, agintekeriaren aurka eta askatasunaren bila. Beraz, Net Hurbileko orrialde hauetan zein hemendik kanpo, piraten alde beti. ●

ZINKUNEGI
OPTIKA

Hernani 23, Donostia

T 943 420 624

zinkunegioptika.com

AHLEM

Zinkunegi Optikan ikasturte hasierarekin batera **umeei zuzendutako** ikusmen azterketak egiten ditugu.

Ukipen-lenteak, miopiaren kontrola eta ikusmen terapia ere baditugu.

Yamini T. Prabhu

AINGURAK SUSTRAI

POEMA BAT IRAKURRITA ERASOTZAILE BAT KANPORATZEA LORTU BADUT, AGIAN BANAIZ POETA

A Coruña (Galizia) *Poetas Di(n)versos* jardunaldietan entzun genuen, Reshma Rameshen aldamenean. Bakoitzak ordu erdiko errezitaldi bat eskaini zigun, Reshmak kannadaz eta ingelesez, eta Yaminik bere zazpigarren hizkuntzan, galegoz; hurrengo urtean argitaratzekoa duen poema-bildumaren zati bat izan zen han aditutakoa. Elkarrekin bi otordu egin, eta grabagailua noiz itzali asmatu ezina. Hori da Yamini elkarriketatzea.

 NEREA IBARZABAL SALEGI

“Pianista eta poeta” jarriko dugu?

Bai, ados. Urteak behar izan ditut neure burua poetatzat hartzeko. Ez dut ezer publikatu. Nor da poeta? Poesia idazten duen oro, eskasa izanda ere?

Noiz eman zenion titulua zeure buruari?

Bada mugarri bat. 2022an Santiagoko (Galizia) mikro irekien eta *slamaren* zirkuituan sartu nintzen. Abenduan erreztatzen hasi, eta ekainean finalista amaitu nuen.

Ohartzerako, mundutxo horretako gizon batek asmatutako poesia festibal baten antolakuntzan nenbilen, beste neska batek azken orduan alde egin zuelako. Handik gutxira jakin nuen tipoa erasotzaile bat zela.

Luz poética (Argi poetikoa) izeneko festibal hau Santiagoko Luz Fandiñoren omenezkoa zen, berez. Luz galiziar guztien amama feminista izan zen, Argentinan eta Frantzian erbestean ibilitakoa, han irakurtzen eta idazten ikasi zuena. Galiziara itzultzean sare feministako kide

bihurtu, eta emakumeen eskubideen alde aritu zen borrokan.

Erasotzaileak andre honen izena erabili zuen festibalerako, eta Luz bera ere han izan zen, hil aurreko azken urtean. Festibalean ezer egin ez bazen ere, nik ingurukoekin hizketan segitzen nuen, erabat nazkatuta. Erasoan kontua denek zekitela jabetu nintzen, eta inork ez zuela ezer esaten.

Hilabete batzuetara ekintza poetiko bat antolatu zuten Santiagoko taberna mitiko batean, eta han igo nintzen ni, per-

Poetas Di(n)versos

Halyna
Kruk

6 OUT
Luns

Marga Tojo

Reshma
Ramesh

17 NOV
Luns

Que a carga grande
do mundo venha
como un fardo
e non como un
peso. Que a carga grande
do mundo venha
como un fardo
e non como un
peso. Que a carga grande
do mundo venha
como un fardo
e non como un
peso.

Yamini T. Prabhu

María Negroni

8 DEC
Luns

Que para poñer
a semente na
capacidade
dequímica é o que
demostra quen
pode transformar
o dur en beleza
transcendente.
Ao chegar do
Arxentina
ou de Roma.

Noelia Gómez

20:00 h
CENTRO ÁGORA

Concello da Coruña

Yamini T. Prabhu Barretto

MUNBAI, INDIA, 1989

Pianista eta poeta. Bere bizitza hiri eta hizkuntza anitzek osatzen dute (Mumbai, Valentzia, Bartzelona, Maastricht, Mosku). Errusian Leonid Sintsev eta Pavel Dombrovsky izan zituen irakasle, eta ia aitaren barkuarekin ezagututako portuak adina eszenatoki zapaldu ditu pianoari esker. 2016an Galiziara iritsi, eta bigarren urterako galegoz bizi zen.

Hitzean eta musikan oinarritutako hainbat proiektu sortu ditu, besteak beste, Samudra Trío musika taldea, *MÃ, o poder do corpo* (MÃ, gorputzaren indarra), *Voces da Partición* (Zatiketaren ahotsak) eta *Non mordas a man que che dá de comer* (Ez haginka egin jaten ematen dizun eskuari). Egun A Coruñako kon-tserbatorioko irakasle postua eta musika karnatikoari eta hitz esanari buruzko doktorego-ikerketak uztartzen ditu.

tsona honi buruzko poema bat errezi-tatzera. Legalki nire kontrako neurri-rik hartu ahal ez izateko moduan idatzi nuen, poema berari buruzkoa zelako, baina baita bidean ezagutu ditudan gi-zon lizun guztiei buruzkoa ere, ez bai-tira oso originalak jokatzeko moduari dagokionean.

Poema hura bolbora bezala zabaldu, eta gizona hiritik joan zen azkenean. Eta hor esan nuen: poema bat iraku-rrita erasotzaile bat kanporatzea lortu badut, agian banaiz poeta.

Galegoz erreztatzen zenuen ordurako?

Gazteleraz hasi nintzen, baina galegoz ere jarduten nuen zenbaitetan. Mikro ireki horietako batera Luz etorri zen. Amaieran berak ere poesia inprobisatu ohi zuen, beti salaketa politikoa eginez; frankistei aurpegira txiza egiten zien, galegoz hasi, eta bat-batean frantsesera pasatzen zen... Sinestezina zen andre hura. Makilatxoa eskuan, eta txapel eta zapi palestinar morez beti.

Halako batean, hurbildu, eta eskutik helduta, diost: "Neniña, hizkuntza hau neurea bezain zeurea da. Esan beti ida-tziko duzula!". Ez zidan zuzenean gale-gorik aipatu, baina neuk erabaki nuen hizkuntza honetan idazten segituko nuela, Luzengatik.

**Ágorako errezitaldia
Indiaren historia
kolonialari buruzko
poema batekin
hasi zenuen.
Anakardoaren
arbola
zeure arbola
genealogikoaz
aritzeko helduleku
bat zen.**

Anakardoa Goarekin [India-ko estatu bat, bere familiaren ja-torritzko lurraldea] lotzen den elikagai bat da. Han oso zabaldua dago. Dena aprobetxatzen da, intxaurra bera, baina baita fruitua ere, feni izeneko likore bat egiteko. Ikertzen hasitakoan jakin nuen anakardoa ez dela Goakoa izatez, portu-galdarrek Brasildik ekarritakoa baizik.

Anakardoaren metafora erabili nuen aitona kontakten zigun isto-rio bati buruz idazteko, Pango Pedro izenez ezagutuko dugun senidearen istorioa, zaldi gainean ibiltzeagatik anakardoaren erako hanka okerrak zeuzkanarena.

Gizon hori nire aitona birraitona izan zen, eta koroa portugaldarra-zen zerbitzura egiten zuen lan polizia modura, gure familiak sustrai portu-galdarrik izan ez arren. Katolizismora bihurtutako indiarak izan ziren, kolo-nizazioetan ohikoak baitziren ebanjeli-zazioak. Oso istorio bortitzak dira.

Kontatuko zenituzke?

Nik Goan gertatutakoak dakizkit. Jendea bihurtzen saiatzen ziren, bai-na jendeak kontra egiten zien. India hinduen herrialdea zen, eta hinduak barazkijaleak dira. Orduan, koloniza-tzaileek animalien hezurak eta tripak (behienak baziren, hobe) jaurtitzen zituzten haien putzu eta iturrietara, eta gero erakutsi. "Zuk hemendik edan duzu, zikinduta zaude jada". Honela bihurtzen zituzten. Horiei ko-munitateak bizkarra ematen zien, eta erdibidean bizi behar izaten zuten, Pango Pedro bezala.

Lurraldean zehar amabirjinak lur-peratzea ere ohikoa zen, zerbait eraiki-tzen hasterakoan "agertu" zitezen, jain-koaren seinale gisara, kaperak, elizak edo gurutzantziak egiteko. Nire ama-ren parteko abizena Barretto da, abize-nak ere aldatzen zizkietelako haientzat ahoskatzeko errazak izan zitezen, eta denak santuren batekin lotu.

**Hizkuntza gutxitu batean
hitz egitea aldarrikatzen
dut. Jatorriz neurea izan
ez arren, neure egin ahal
izatea"**

**Zure bizitzak itsasoko
eta lehorreko aldiak
ditu. Lehorretik
hasita, zer oroitzen
duzu umetako
Mumbai hartatik?**
Kalinan bizi izan
nintzen gurasoekin,
eta aitona-amonak
Mahimen zeuden, nahi-
ko gertu. Urte asko eman
nituen bi etheen artean; aito-
na-amonena amatasun klinika ba-
ten gainean zegoen, bizitzaren gainean
hazi nintzela esan daiteke.

Indian etxeek ate bikoitza daukate: kanpoaldeko hesia eta barrualdeko ate zurruna. Aitona-amonak barrukoa irekita izan ohi zuten, pasaeran beti agurtzen zituen norbaitek, eta, lasai ba-zebiltzan, sartzera gonbidatu, eta amo-nak tea eta gailetak eskaintzen zizkien. Uste dut bizilagunei eskerrak bizi izan zirela hain ondo azken unera arte.

Aitona anai-arrebekin ere maiz elkartzen ginen. Denak barnetegietan ikasitakoak ziren, haien gurasoek Afri-

kan lan egiten zutelako; ingelesek haien kolonietako jendea fitxen erara mugitzen zuten negozioak egiteko. Gerora denak Mumbain bizitzen jarri, eta elkarrengandik gehiago ez banantzea erabaki zutela zirudien. Oso batuta zeuden.

“Itsasotik kanpo, askok sustraiez hitz egiten du benetakoak balira bezala. (...) Ez dakite ni 20.000 tonako ontzi baten motor hotsarekin lokartuz hazi nintzela”, zenioen poeman.

Aita merkataritza-nabigazioan ibili izan da betidanik. Kapitaina da, eta ni haur nintzela nabigatu egiten zuen. Amak eta biok gure opor guztiak barkuetan pasatzen genituen berarekin. Ni eskolatu aurretik hila-beteak ematen genituen itsasoan.

Nongo portuak zapaldu dituzu?

Lehenengo portua Galizia izan zen. Gero Castellon, Huelva... Euskal Herri-
ra ere asko joaten ginen, Pasaiara, Bilbora, Errenteriara. Denetik garraiatzen zen barkuetan, portzelanatik hasi eta Citroën kotxeetaraino. Italia, Frantzia, Grezia, Turkia, Maroko, Aljeria, Arabiar Emirerri Batuak, Saudi Arabia, Egipto... Urtebete neukanetik zortzi urtera arte ibili nintzen, gutxi gorabehera.

Kontatu barkuko bizimodua.

Oso dibertigarria zen. Aitarekin errondak egiten nituen kubiartan. Zabu bat neukan, ohol zati batekin egin zidatena, eta ontziko zubitik eskegita kulunkatzen nintzen, berdin izaten zidan eguraldiak edo olatuen

balantzak. Amak kontatzen du txikitan nabigatzen hasi, eta atzera ere lau hankatara itzuli nintzela egonkortasuna bilatzeko, ordurako oinez banenbilen arren.

Gaur egun ere, askorentzat zatarra izanagatik, eta ulertzen dut, planetarentzako ez baita onena... baina nik urrunera portu bat ikusten dudanean, bere garabi eta guzti, bake handia sentitzen dut.

Zein zen itsasoko hizkuntza?

Barkuan batez ere urduz hitz egiten zen, tripulazioaren gehiengoa Pakistangoa eta Bangladeshekoa zelako. Amak neuri ere urduz egiteko eskatzen zien, eta ikasi egin nuen azkenerako. Hindiaren oso antzerakoa da.

Indian bizi den edonor bi hizkuntzatan bizi da. Nire kasuan, etxeko hizkuntza ingelesa da, eta etxetik kanpoko hindia, baina han urte gehiago bizi izan banintz, marathera ere izango litzateke, Mumbai kokatuta dagoen estatuko hizkuntza delako.

Eta musika? Noiz agertu zen?

Beti egon zen hor. Aitonak eta bere anaiek ahots itzelak zeuzkaten. Etxeko festa guztietan, une batez dena gelditu, eta kantuan hasten ziren. Senide bakoitzak bere kantua zeukan, nork bere gustukoena. Nik nire birraitona-amonak ez nituen ezagutu, baina asko dakit haiei buruz kantuei esker.

6 urterekin piano klaseak hartzen hasi nintzen, Tom eta Jerryren kapitulu batek liluratuta, Tom pianoa jotzen azaltzen den hori. Jakina, ikusi nuen katu bat atzamar txikia teklatuaren amaieraraino luzatzen... 30 urte daramatzat pianoan, eta esan diezazuket hori ezinezkoa dela!

Hurrengo portua, Valentzia. Zure familia herrialdez aldatu zen.

Aitari lan-eskaintza bat egin zioten, guxtiago nabigatzea ekarriko lukeena, eta

Igo ekologikora!
NAFARROAKO SALMENTA PUNTUEN
ETA JATETXE IRAUNKORREN SAREA

Kontsultatu hemen
Nafarroako saltokien
zerrenda

CPAEN
NNPEK

eko-logikoak
Nafarroako Saltokien Zerrenda

cpaen.org
navarraecologica.org

egoitza Valentzian zegoen. Bizitza fami-
liarragoa edukitzearren onartu zuten
proposamena. Nik hamar urte neuzkan.

Hasiera gogorra izan zen hirurontzat.
1999an ez zegoen ez Internetik etxee-
tan, ez wifirik, ez mugikorrik, eta horrek
Indiarekin harremana galtzea zekarren.
Gaur egungo hegaldi merkerik ere ez zen.

Nik bizitza magiko bat neukan aitona-
amonen eta barkuen inguruan ardaztua,
eta, bat-batean, hori atzean utzi, eta uler-
tzen ez nituen eta ulertzen ez ninduten
toki batera etorri nintzen. Gure amak
esaten zuen lehenengo urte hartan, be-
rak ahal izango balu, oinez itzuliko litza-
tekeela Indiara.

Pianoarekin segitu zenuen.

Klase partikularrak hartu behar izan ni-
tuen terminologia musikala berrikaste-
ko, nik kodeak ingelesez bainekizkien.
Denek diote musika hizkuntza uniber-
tsala dela, baina ez da hala.

Garatu dezakezu hori?

Musika hizkuntza bat baino gehiago
dira. Identitate-krisi bat izan, eta dokto-
retza bat hasi nuen, konturatu nintzela-
ko urteetako formazio musikala neukan
arren, Indiako musika akademikoari
buruz ez nekiela ezer. Bizitza osoa aka-
demia mendebalder-europarrean mur-
gilduta igaro dut.

Vina izeneko instrumentu bat jotzen
hasi nintzen orduan, zitara baten antze-
koa. Hor lengoai guztiz ezberdina zela
ohartu nintzen. Indiako musika instru-
mentala ahozkotik abiatzen da, eta ahoz-
koa hitzetik. Melodiek letrarik ez dara-
maten arren, baldin baleramate bezala
jotzen dira, prosodia bat dago.

Hizkuntzak musikari eragiten diola, alegia?

Bai. Orain kantu lirikoko pianista naize-
nez klasean asko igartzen dut. Lider alema-
nen kantuak edo operako ariak, adibidez,

gehienak testu batetik abiatzen dira, edo
poesiatik. Konpositoreak prosodiarekin
egiten zuen lan, eta musika eta akonpai-
namendua hizkuntzaren arabera aldatzen
dira. Ez da berdina italieraz, gaztelaniaz,
galegoz edo alemanez akonpainatzea.

Zer ematen dio galegoak zure poesiari?

Gaztelaniaren antzera, hizkuntza erro-
mantze bat izanda, musikaltasuna eskain-
tzen dit. Ez dut uste poemak ingelesez
idazteko kapaz izango nintzatekeenik.
Kadentzia faltako zaie, eta lortzeko kapaz
ez naizen sentensorialtasun bat, eta hori
nik, poesia salbu, dena ingelesez irakur-
tzen dudala.

Galegoa nire zazpigarren hizkuntza da,
eta horrek esan nahi ditudan gauzekiko dis-
tanzia ere ematen dit. Barru-barruan sen-
titzen dudanetik zazpi hizkuntzatara nago,
izan mina, izan poza, baina denak ere emo-
zio sutsuak, oraingoz.

Ingelesaren pisu sinbolikoa sentitzen duzu?

Geroz eta gehiago. Aktibismo eta antia-
rrazismo zirkuluetan sartu nintzenetik
kontzienteago naiz, eta zergatia ulertzen
hasi naiz. Lehen beti neukan zauri hau...
Hindia hitz egiten dut, irakurri, idatzi eta
ulertzeko gai naiz, baina agian ez nobela
oso bat irakurtzeko beste. Ez ditut bere
erregistro guztiak menperatzen. Eta bi-
zitza osoa Indian eman izan banu ere, ez
nituzke menperatuko, ingelesaren nagu-
sitasunagatik. Gauza bera gertatzen zait
konkanerarekin, nire familiako bi aldeek
hitz egiten dutena.

Uneotan erosoago nago ingelesa ez den
beste edozein hizkuntzatan hizketan. Den-
bora eta modua baneuzka, nahiko nuke
galegoz egiten dudana hindia edo inge-
lesa ez den Indiako hizkuntzaren batean
egin. Hizkuntza gutxitu batean hitz egitea
aldarrikatzen dut. Jatorriz neurea izan ez
arren, neure egin ahal izate. ●

Zigilu hauen atzean, zapare on eta kalitate
handi bat baino askoz gehiago dago. Klima eta
paisaia paregabeak. Jakinduria eta lana
daude.

**HEMEN DAGO
NAFARROA**

Reyno
Gourmet
NAFARROA
KALITATEA

ReynoGourmet.com

NAVARRA : NAFARROA
Una forma de funcionar | Our own way | Gauzak egiteko dugun modua

Iritziak

Larrialditik pizkundera nola

KARMELO LANDA MENDIBE
HISTORIALARIA

Euskarak eta euskal hiztun komunitateak bizi dugun larrialdi linguistikoaren aurrean, *Euskaraz Bizitzeko Pizkundera* abiatzera deituko du Euskaalgintzaren Kontseiluak abenduaren 27rako, larunbatarekin, Bilbao Arenan. Txalogarria da helburua, guztiok deituak gara ekitaldi horretara. Baita Bilbo-ko ekimen jendetsu eta indartsu horren data heltzen den bitartean, ekimenaren eragina egokia gerta dadin, gogoeta kolektiboa partekatzerare.

Larrialdi egoeran gaudela diogu guztiok, baina zein da larrialdiaren dimentsioa? Nondik dator larritasuna? Eta, batez ere, nola egin behar dugu larrialditik pizkunderako bidea?

Larrialdi honek duen dimentsioaz eta larritasun mailaz badugu azkenaldi honetan, ez gogoeta hutsa, baizik eta euskararen bilakaera soziolinguistikoaren azterketa zientifiko zehatz, sakon eta ukaezina. Unibertsitate mailako ikerketa zein doktorego tesi mardulak egin dira eta, ondoren, emaitzen dibulgazio-liburu oso pedagogikoa. Ikerketaren ondorioetara bagoaz, aipatu liburuaren azalean eskaintzen zaigu, izenburuan, ezin argiago: *Esnatu ala hil. Euskararen oraina eta geroa, diagnostiko baten argitan*. Oraindik liburu hori irakurri eta aztertu ez duenari biziki gomendatzen diot eskuratzea eta aztertzea.

Euskararen soziolinguistikak, baina, ezin du berez guztia argitu. Zergatik daukagu gaur egun euskara ikasi duen azken mendeko kopururik handiena,

Lizarra-Garaziko akordio
haren modukoa
eguneratzea eta
iraunkor egitea lortzen
badugu, hori bai izango
da benetako pizkundera

eta aldi berean, euskararen erabilera galduz doa, egunetik egunera, euskararen beraren iraupena arrisku bizian jarri arte? Hori ulertu ahal izateko, nahi eta nahi ez, euskararen beraren eta, are, Euskal Herriaren egoera eta bilakaera politikoa sakon aztertu behar ditugu. Arazo soziolinguistikoaz gain, arazo politiko larria dugu. Euskararen pizkundera lortu ahal izateko, Euskal Herriaren beraren pizkundera lortu behar dugu. Nazio kontzientzia eta nazioagintza garatu behar ditugu, ezinbestean, euskaldunok Euskal Herrian euskaraz bizi ahal izateko. Eta azken hamarkadetan euskal alderdi eta instituzioek ez garamatzate bide horretatik. Hor ere larrialdi sakona dugu. Larrialdi politiko-instituzionala.

Horren adibide laburra eskaintzeko, gure gogoeta hau uler dadin: Hego Euskal Herriko herritar ugari kezka bizian daude orain, datozen hauteskundeetan Espainiako Gobernuan

txanda-aldaketa gerta ote daitekeen. Kezka horren itzalera jokatzen ari dira bi alderdi abertzale nagusiak, oraingo gobernu espainiarra babestu eta praktikan sistema politiko espainiarra legitimatzen eta euskal nazioaren kontzientzia ahultzen, ondorio guztiekin. Baina praktikan ikusten dugunez, gobernu espainiarrean batzuk zein besteak izan, estatu espainiarraren egiturazko zutabeak ez dituzte aldatuko: erregetza post frankista, konstituzio zurruna, epaile-sistema, armada eta armamentismoa, hezkuntza sistemen curriculum zein programazioa, sistema ekonomiko-soziala, nazioen eta autodeterminazioaren ukapena. Oraingo gobernu espainiar “progresistaren” balioak dira, estatuaren zutabeak direlako. Horiek guztiek inposatzen dituzte marra gorriak, euskararen beraren galera behartuta, adibidez.

Euskararen pizkundera euskal nazioagintzarena eskatzen du baldintza bezala. Franco hura hil ondoren bi une historiko bizi izan ditugu, gure pizkundera modu egokian antola daitekeela frogatu digutenak: Xiberta-Angeluko akordioa eta, gugandik hurbilago, Lizarra-Garazikoa. Azken horretan akordioak Euskal Herri osorako elkartu zituen hamar euskal alderdi politiko, bederatzi euskal sindikatu eta 23 herri mugimendu.

Lizarra-Garaziko akordio haren modukoa eguneratzea eta iraunkor egitea lortzen badugu, hori bai izango da benetako pizkundera. ●

QR: error 406

BEIA SALABERRI
IRAKASLEA

Arteak, kulturak, edertasunak, denbora dute behar herritarren begi eta esku artera heldu aitzin. Noiz-bait helduko badira.

“Alta, horra!”, erranen luke baikorrak. Euskal Museoak lortu du Etxepareren liburua euskaldunonganaino helarazten tarte labur baterako.

Segidan, iragan urriaren 23an, Baionako hiri erdiko liburutegia estreinatu zuten, hiru urte iraun zuten obren ondotik. Eta ikustekoa da! Liburutegiko ingurua ezin ederrago jarri dute. Utikan paretak! Utikan hesiak! Ukitan hauts usaineko gelak, liburuz galkatu apalategi hertsia! Katedralaren aitzineko plaza zabaldia eta argiz betea da orain, bista mugatzen zuen oro bazterturik, bisitaria kontenplaziora eta liburu artera deitzen duena. Eta arkitektoaren lana prezia daiteke: berina handiak, auzoko etxeetako argamasei oihartzun egiten dizkieten zutabe jokoak, simetria joko finak. Hots, gogoeten kristalizaziorako ezin aproposagoa. Ez dakit kulturzaleek aurki dezaketenez hor zerbait desatsegina, kulturaren kristalezko tenplu txikia baita.

“Baina, horra...”, erranen du euskaldunak. Harrigarriki, Etxepareren *Linguae Vasconum Primitiae* liburuak bisitari anitz erakarri badu ere, ororen buru, zentralitate gutxi ukan du: korridore txoko batean egon baita, trabarik eragin gabe. Eta, laster, jendearen bistatik urrundu eta itzuliko da gordailu batera, han kontserbatua izateko, BNFko [Frantziako Liburutegi Nazionala] egoitza batean, iluntasun, tenperatura eta hezetasun norma jakinen arabera zaindua izateko.

Mediatekan antzeko zerbait gertatzen

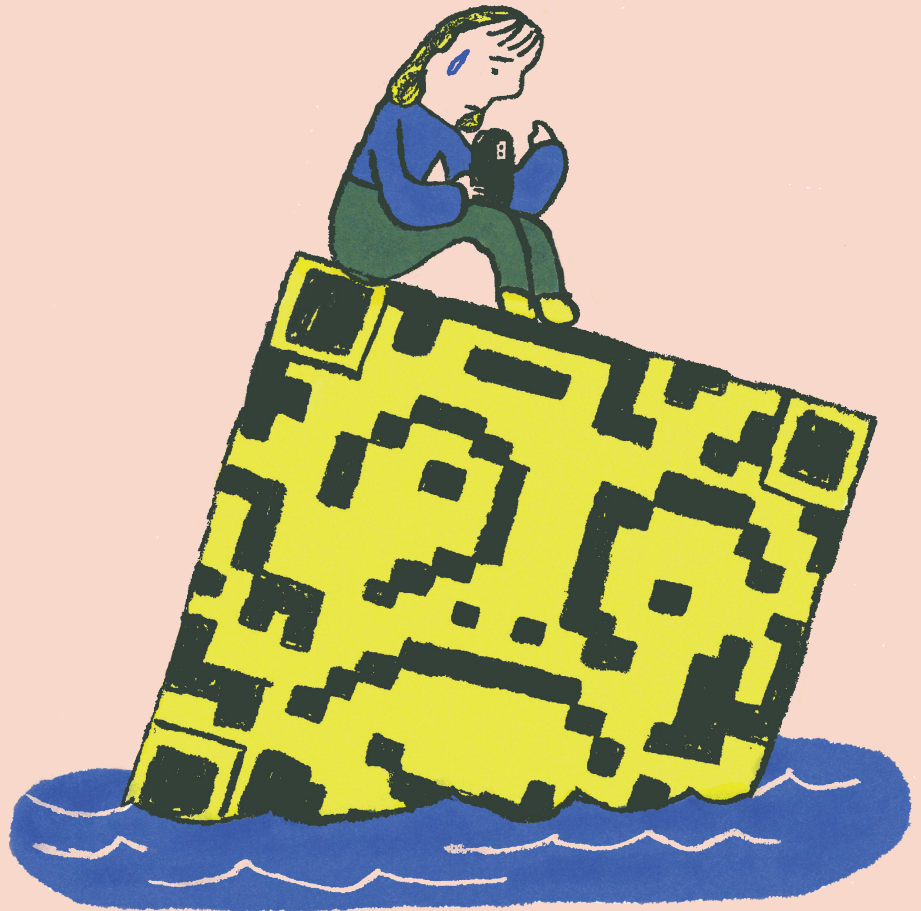
da: euskaltzaleak bere hizkuntza bilatuko duenean, dela sarrerako panel handiaren aitzinean, dela apalategietan zerbaiten bila ibiliko denean, begiak xehatuko ditu eta topo egingen du QR kode sistemarekin.

Mezu elektronikoetan “*en français plus bas*” (frantsesez beherago) irakurri ohi da, mezuaren hasieran berean –badaezpada, erdaldunari ez panikorik eragiteko–. Mediateka berrian, ez da euskaraz ia deus, ez *plus haut*, ez eta *plus bas* ere. Han bada panel eta seinale zehatza eta koloretua, erdaraz, eta iskin batean bi QR kode, bata euskarari doakio eta bestea gaskoia. Eta erabiltzaileak, telefonoa, pazientzia eta kobertura ona beharko ditu euskaraz nahi baditu jarraibide eta informazioak. QR delakoa eskaneatuz gero, hori bai, erdaraz idatzia denaren parekoa irakur daiteke, euskaraz nahiz gaskoiez, erdarazko panelean bezain argi eta koloretsu. Pentsa zitekeen, liburutegi osoa berregitekotan, zerbait gehiago hausnar zitekeela hizkuntzaren kudeaketari buruz.

Entzun daiteke, agian, seinale argiak eta eraginkorrak sortzea arras konplexua izan daitekeela, batez ere bi hizkuntza baino gehiago agerrarazi behar direnean. Uste izan daiteke hautsi-mautsi nola-edo halakoa izan dela hizkuntza guztiei leku bat egiteko. Edo, zintzoki, atzera pausu sinplea da. Dena dela, emaitza hortxe da: hezur eta azalezko hizkuntza politika irrealaren lurraldean, teknologiaren pseudo-aitzinamendua aitzakia, gibelera ari gara eta euskara QR kode baten gibelera, frantsesak berekin neholako lekukurik partekatu gabe. Eta adibide gehiago lerroka daitezke.

Anartean, Euskararen Erakunde Publikoaren finantzamendua porroska zenbaitz emendatuko da, bake sozialaren izenean: 400.000 euro gehiago zaintza terminaletan gastatzekoak.

Hizkuntzak gibelera segitzen ahalko du, *frantximentek* desiratu bezala. Euskaldunek zerbait gehiago nahi? *Error 406: not acceptable.* ●

MAIDER LETURIAGA

Oilasko buru

IÑAKI MURUA
BERTSOLARIA

Ez nago ziur *oilasko buru* ezizena nori eta zergatik jarri zioten, errezeloa daukat irakasleren bati jarria ote zioten, fraide bati, agian. Orain ia denoi letorkiguke neurrira. Izan ere, oilasko haztegi handietan gau eta egun gelditu gabe martxan dabilen zinta batean jartzen diete jana, eta, oilaskoek, konposatua badoala ikusirik, lepo egin arte jan! Azalak eman ahala gizendu! Eta jandakoa ongi digeritu ez denez, zirinetan jangarri asko dagoenez, konposatu berriarekin nahastu eta berriro ematen omen diete, eta segi...

Pertsonekin ere antzera jokatzeko du sistemak, Amazon, Apple eta abarrek. Zenbat arropa erosten dugu, zenbat al-diz dator banatzailearen furgoneta paketez beteta? Behar al dugu hori dena? Behin jantzi eta oparitu, edo besterik gabe, zaborretara (edo birziklatzera eta horrekin lasaitzen dugu gure kontzientzia). Eta guri zer? Guk ez dugu ikusten munduko bazterretan pilatzen ari den zaborra. Herrialde behartsuenetan zenbat arropa, mugikor, biziraupen programatuko tresna... pilatzen ari den, gu oilasko buru garelako, buru arrazional behar gukeenak.

Gu sei senide gara eta zaharragoek ajatu arte erabilitako arropak soineratu ditugu. Aldaketa txikiren bat egin, eta praka motzak gona ziren. Orain, gure

bilobak ezin du aurrez beste ume batek jantzitako arroparik jantzi, nola bada! Praka, gona, niki... neguko, udako... zer ez daukagu armairu batean.

Hain erraza al da gure borondatea maneiatzea? Hain gezur nabarmenak sinesten al ditugu ala geure komenentziara sinesten dugu gezurra egia dela? Sistemak dena ongi aztertuta dauka, iragarkia noiz jarri eta zeri buruzkoa, zein musika izango duen egokiena produktu horrek erraz saltzeko, birziklagarria dela jarri poltsa eta plastiko denetan! Berrerabiltzekoa eta beste hainbat ikur, egileak bestek ezagutzen ez dituenak, zertarako? Azkenean erretzeko edo lurperatzeko. Edo merkeago dena, itsasora bota eta azalduko da nonbait, han bizi ezinak jotako eta zer janik ez duen jendea entretenen dadin. Haiek ez daukate gripearen kanpainaren ez musukoaren beharrik, ezta Gabonetako opari faltarik ere, horra mundu aurreratuak dohainik zenbat erregali...

Gabonak, San Valentin, San Jose, San Patras... Erosteke, kontsumorako eta behar ez duguna eskuratzeko bada santurik eta abagunerik. Hurbilen ditugunei begira, mundua zaborrez gehiago ez betetzeko saiakera egitea eskatzen dit barruak. Beranduegi ote? Errege eguna ere etorriko da, emeritua ere etortzeaz dela diote... ez buru eta ez oilasko! ●

Zer urrun...

ARANTZA GUTIERREZ
EHU-KO IRAKASLEA

Zer urrun dago Kamerun abesten genuen duela urte batzuk. Afrika dago, oro har, urruti, distantzian ez bada ere. Elkartasun-misio batean joan ziren ekintzaile batzuk –haien artean seme gazteena– Ginea Bissauko Bafata hirian zeudela, estatu-kolpea eman zuten militarrek, eta egin berri ziren hauteskundeak bertan behera utzi. Whatsappez albisteak jaso bezain pronto, inguruko komunikabideetara jo nuen gertatutakoaren berri jasotzeko eta egoera zein zen ezagutzeko. Hurrengo egunean, zuzeneko komunikazioa etenda zegoela, aipamen txikiak baino ez zenbait egunkaritan, eta atzerriko medioetara jo behar izan nuen egoera-

ren berri izateko. Hortik ordu batzuetara haiek beraiek azaldu ahal izan zuten eta hemengo estaldura handia izan zen, “gureak” hor zeudela azpimarratuta.

Eskertzen dut albisteak jaso izana, baina aurreko eguneko siltasunak pentsarazten dit gure auzo eta herrietan bizi diren afrikarrek nekez topatzen dutela beren jatorrietan gertatzen denaren inguruko albisterik, baina askoz urrutiago dugun munduko beste parajeetako doministiku batek lurrikara eragin dezake... Gure gizartea aldatzen ari den heinean, erreferentzia-markoak zabaldu behar ditugu, eta zurizentrisismoaren erosotasunetik atera. ●

Suitzan, ardiak emakumeak* baino babestuago

NEKANE TXAPARTEGI
KAZETARI FEMINISTA

Azaroaren 25ean kaleak bete genituen egunero hiltzen gaituen sistema patriarkala salatzeke. Hurrengo egunetan, ordea, borroka horrek indarkeria instituzionalaren adibide argia jaso zuen: Suitzako Kontseilu Nazionalak emakumeon* aurkako indarkeria borrokatzeke bideratu behar zen milioi frankoko gehigarria baztertu zuen.

Erabakiak haserrea sortu zuen, arrazoi askorengatik. Beranduegi iritsi zelako, eraildakoentzat. Aurten 28 feminizidio zenbatu ditugulako. Eta, batez ere, errealitate ukaezin baten aurrean – astero feminizidio saiakera bat, milaka emakume eta haurrek etxeko indarkeria pairatzea, eta indarkeria sexualizatua emakume eta neska askoren egunerokoa izatea –, parlamentuko gehiengoak diru hori “gaizki inbertitua” izango zela ondorioztatu zuelako.

2022an Kontseilu Federalak indarkeria matxistaren aurkako ekintza-plan nazionala onartu arren, 2025ean aginteko gehiengo gizon zuri burgesak emakumeak* babestearen kontra egin du, lehentasun eta aurrezte diskurtsoen atzean ezkutatuta. Horrela, Istanbulgo Hitzarmena betetzeko aurreikusitako beste urrats bat zapuztu dute, eta beste

Egoera larria da: feminizidioak ugaritzen ari dira, eta Istanbulgo Hitzarmena berretsi eta ia hamar urtera, gutxieneko neurriak ere ez dira gauzatu

behin erakutsi ez dela diru kontua, erabaki politikoa baizik. Arazoaren parte eta konplize dira. Milioi bat franko kopuru txikia da aurrekontu federalarekin alderatuta, baina mezua argia da: emakumeon* bizitzak eta babesa zein segurtasuna ez dira lehentasuna.

Testuingurua are gordinagoa da, neguko saioan parlamentuak 90.000 milioi franko aurrekontua onartu baitzuen. 3,5 milioi ardiak otsoetatik babesteko, eta 10 milioi mahastizaintzat. Emakumeak* babesteko milioi bat gehiago, ordea, gehiegizkoa omen. Suitzan, ar-

diak emakumeak* baino hobeto babestuta daude.

Hedabide nagusiek, ordea, ez zioten garrantzirik eman. Are kezkarriagoa da haren esanahi politikoa gorde nahi izatea. Bozketa ia oharkabean pasatuko zatekeen, ezkerreko diputatu emakumeek ez balute sare sozialetan zabaltzeko. Argitalpenak eztanda eragin zuen, eta egun gutxitan 200.000 sinadura baino gehiago bildu ziren Estatuen Kontseiluari milioi hori onartzea eskatzeko. Kontzentrazioak deitu ziren, mugimendu feministek salaketak egin zituzten. Azkenean, presio sozialak bultzatuta, gaia berri iztuli da Kontseilu Nazionalera.

Egoera larria da: feminizidioak ugaritzen ari dira, emakumeen aterpetxeak gainezka eta azpifinantzatuta daude, eta Istanbulgo Hitzarmena berretsi eta ia hamar urtera, gutxieneko neurriak ere ez dira gauzatu. Milioi bat tantatxo bat da, bai. Baina tantak ere beharrezkoak dira bizitzak salbatzeko. Patriarkatu instituzionalizatua erauzi bitartean tantak borrokatzen jarraitu beharko dugu, kalean eta lerro hauetan.

[Post scriptum: azkenean, Kontseilu Nazionalak abenduaren 15ean onartu zuen milioi bat gehitzea] ●

Julen Apella

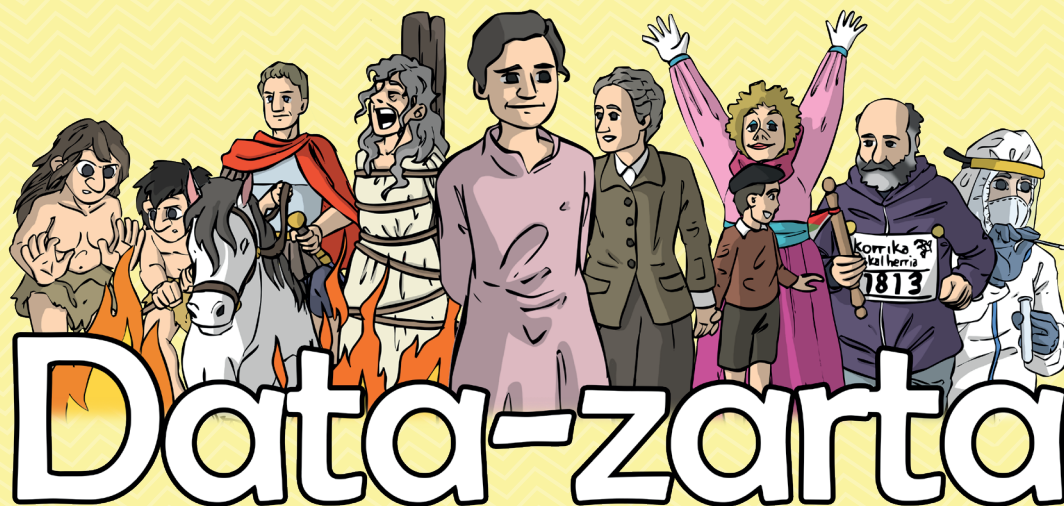
SAKELAKO BIHOTZAK

Egungo gazteen ibilerak egungo gazte batek idatziak

elkar www.elkargitaletxea.eus

2024

Zubikarai saria

25€

Data-zarta

Euskal Herriko historiaren denbora-lerroa

Euskal Herriko historia ezagutu nahi?

Kartaz karta irudikatu ditugun gertakari, pertsonaia eta objektuak noizkoak diren asmatzen joan beharko duzu, Euskal Herriko historiaren denbora-lerro ederra osatzeko... ondokoak baino lehenago.

Eta kontuz, mahai gainean zenbat eta karta/gertakari gehiago egon, zailagoa izango duzu kokaleku egokia asmatzea!

Ausartu historian murgiltzera!

+100
karta

9
jolas proposamen

Bideo-tutorialak

Gertakarietan sakontzeko
64 orriko
liburuxka

Buruari eragin
galdera sorta

+10
urte

Ilustrazioak: Eñaut Aiertzaguena Bravo

Edukiak: Josu Narbarte Hernandez

Jolasaren eduki pedagogikoa: Amaia Egidazu Arrube eta Iñaki Sanz-Azkue

Aldaketa hormonal eta emozional betean zaude, eta inork ez dizu esan andropausia dela

Gezurra dirudi zeinen ezezaguna den andropausia, adin batetik aurrera testosteronaren galerak eta hormona aldaketek gizonengan duten eragina. Ahulezia fisiko, fisiologiko eta emozionalez, zailtasun sexualez eta gaitasunen gainbeheraz hitz egitea tabua da gizon ugariaren artean.

✍ MIKEL GARCIA IDIAKEZ 🎨 SHU OTERO

Libidoa asko baretu zait, erekzioa izatea ere zailagoa da, eta sumatzen ditut ahultasuna, nekea, muskulu galera, txizari eusteko ezintasuna... Izango du loturarik andropausiarekin, nik adinari egotzi izan diot, mugak agertzen doaz eta adin batetik aurrerako prozesua dela pentsatu dut. Horrek ez du esan nahi gaizki bizi ditudan gauzak ez daudenik; sentitzen zara ziurtasun gutxiagorekin, hainbatetan frustratuta... Medikuairenera ez naiz joan, oso gaizki egon behar dut nik medikuairenera joateko, baina espezialisten laguntza eta aholkuak baliagarriak izan daitezke, bai". Hala adierazi digu Gasteizko Anttonek (izena aldatu diogu). Bere bizipenekin jarraitu aurretik, kokatu dezagun asko eta askorentzat arrotza den gaia.

Zahartzearekin lotu ohi da nekea, umore txarra estresarekin, sexu arazoak buruko kezkekin... baina atzean arrazoi biologikoak daude sarri: sistema endokrinoaren eta hormonon gainbehera. Sistema endokrinoa da hormonak jariatzen dituzten organo eta ehunen multzoa, eta hormonak mezulari kimikoak dira, gure gorputzaren hainbat funtzio doitzen doazenak (metabolismoa, garapena, sexu organoen funtzionamendua, jokamoldeak...). Gizonen oreka fisiko eta emozionalean funtsezko hormona da testosterona. Barrabiletan jariatzen da eta eragin handia du izaera sexualaren garapenean eta mantentzean, hainbat ekintza fisiologiko eta kognitibotan, hezur eta gihar masan eta osasunardiobaskularrean, besteak beste. Bada, 30 bat urteetatik aurrera, testosterona maila gutxitzen doa, eta gutxi gorabehera 45-50 urte beteta, testosterona galera hori handiagoa da -alegia, hormona produkzioa txikitzen dute barrabiletik-; etapa horri andropausia deitzen zaio. Emakumeen kasuan, menopausiaren inpaktua agerikoa da, baina andropausia prozesu

geldoa da, pixkanakakoa; noiz, nola eta zein intentsitatearekin agertzen den ere, aldea dago gizon batzuetatik besteetara, eta horregatik, gizon batzuk agian ez dira jabetuko edo asintomatiko igaroko dute etapa hau. Zantzuak egon badaude, ordea.

Antonio Hernandez urologoaren arabera, gizon bati gertatzen ari zaiona testosteronaren beherakada dela identifikatzeko sintoma nagusiak bi dira. Batetik, gorputzaren konposizioa eta morfologia aldatzen dira: masa eta indar muskularra galtzen dira -horregatik entzuten da hainbeste adin batetik aurrera indarrari lotutako ariketa fisikoa inportantea dela- eta grasa abdominala handitzen da (sabelaldeko 'kupela' famatua), gaitasun metabolikoa galtzen ari den seinale. Bestetik, eragina du egoera psiko-emozionalean (tristura, umore aldaketak) eta libidinosoan. "Eta libidoa ez dago soilik lotuta genitalai eta sexuari, baita ere bada mundua jateko, jolasteko, erronkarako, ekintzarako barruan daramagun pultsu hori: bizitzarekiko pasio hori galtzeak badu loturarik testosterona jaitzierarekin. Azken finean, norbera dena gehiago garatzen du testosteronak, zaren bezalakoa izateko indar handiagoa ematen dizu, ona nahiz txarra", dio Hernandezek.

Sintoma horiei zerrenda luzea gehitzen zaio, andropausiaren inguruan apur bat arakatzuz gero: nekea, hezurak ahultzea, azala lehortzea, azkura, bularretako mina, ilea erortzea, bihotz taupada irregularrak, arazo digestiboak, artikulazioetako mina, insomnioa -edo kontrara, logura sentazio etengabea-, sexu desira baretzea, zakila tentetzeko zailtasunak, antsietatea, depresioa, konfiantza gutxitzea eta kontrol falta sentitzea -gaitasun galeren ondorio-, eragina memorian eta kontzentrazioan... Jakina, ez dute zertan sintoma guztiek agertu eta sintomak ez dira beti testosterona galeraren ondorio, baina hormonek ere eragina izan dezake-

tela jakitea oinarritzkoa da, sarri bestelako lekuetan bilatzen dugulako jatorria.

Kontuak kontu, zerrenda ilun horren aurrean bada esperantzarako argirik, garbi baitiote adituek: bizi-ohitura osasuntsuek sintomak atzeratzen edota txikitzen laguntzen dute, hala nola elikadura zainduz, ariketa fisikoa erregulariki praktikatzuz edo loadiari garrantzia emanaz. Faktore biologikoak gorabehera, kanpo-faktoreek asko eragiten dute eta ari dira azken urteotan eragiten hormonon saltsan, sistema endokrinoa ahulduz eta kasu honetan, testosteronaren beheraldia handituz eta azkartuz. Hala nola inguratuta gauzkan kutsadura mailak, elikadura kutsadurak eta elikadura desegokiak, aditiboek, kosmetikoek... "Estresak, adibidez, asko eragiten dio testosterona galerari, eta kontsultan ikusten dut kezkatuago bizi garela denagatik, tartean estimulu estresagarriekiko esposizio askoz handiagoa dugulako duela urte batzuk baino, beti sakelakoa alboan".

Horretan guztian eskua benetan sartuko duten politika orokorrak iritsi bitartean, baina, fokuak norberarengan jarrita jarraitzen du, arazoak (soilik) indibidualak bailiran.

ETAPA NATURALA DA ALA ESKU HARTU BEHAR DA?

Zahartzea naturala da, bai, baina gaixotzea ere bai, eta esku hartzen dugu. "Trantsizioa ongi daraman gizonak horrela jarraitzea zilegi da, eta zilegi da baita ere fisiologikoki, emozionalki edo psikologikoki andropausiak kolpatu duen eta laguntza behar duela sentitzen duen gizonak esku hartzea; zahartzarora luzea izango da, edo etapa luze gisa ikusten dugu gaur egun, eta urte horietan guztietan ongi egon nahi dugu, ez gaude prest zenbait gaitasun galtzeko, norbere autoexijentzia maila eta inpaktuaren larritasuna tarteko", dio Garbiñe Larreak. Hormonen gaian buru-

ATXEGA JAUREGIA JATETXEA

EGUNEKO ETA ASTEBURUKO MENU BEREZIAK
EKITALDIAK, OSPAIZUNAK, FAMILIA TOPAKETAK...

USURBIL • 943 37 11 50 • www.atxegajauregia.com

belarri dabil naturopata, eta berak jarri gaitu andropausiaren arrastoan. Antonio Hernandezentzat, "eskutik helduta doaz biak, onartzea eta hori aldatzen saiatzea; egin beharreko bide bat da. Ezin duzu onartu gorroto duzun hori. Minbizia diagnostikatu badizute eta norbait etortzen bazaizu esatera minbizi hori onartzen eta besarkatzen saiatzeko, ziurrenik pikutara bidaliko duzu, minbizia gainditzeko saiatuko zara, eta bide horretan, bizi duzun egoera onartzen ere joango zara. Krisian datorkidan gizonari laguntzen diot dituen arazoei aurre egiten, baina bizi duen etapa eta aldaketa fisiko-emozionalak onartzen ere laguntzen diot. Onarpena ez dator inposaketatik, gure burua kokatzen goaz pixkanaka, armoniara jotzen dugu".

Tratamendu hormonalak egin ala ez norbere gain hartuta ere, abiapuntua argia da: odoleko analisi hormonalak egitea da gakoa, ditugun aldaketa edota arazoaren jatorria hormonetan ote dagoen jakiteko. "Hainbat sintoma nabaritu eta peregrinaje terapeutikoa hasi ohi dugu, atez ate eta espezialistaz espezialista, partxeak jartzen, bihotzeko arazoak ditugula eta kar-

"Krisian datorkidan gizonari laguntzen diot dituen arazoei aurre egiten, baina bizi duen etapa eta aldaketa fisiko-emozionalak onartzen ere laguntzen diot. Onarpena ez dator inposaketatik, gure burua kokatzen goaz pixkanaka"

A. Hernandez, urologoa

diologora, prostatagatik urologora, azala lehor nabari dugula eta dermatologora, aldarte txarragatik psikologora... -azaldu digu Garbiñe Larreak- baina dinamika horretan, depresiorako antidepresiboak eta arazo sexualentzako Viagra errezeta-tzeak ziurrenik ez du askorako balioko, depresioaren jatorria ez badago serotoninan eta disfuntzio sexualaren jatorria ez bada psikologikoa. Agian testosterona da arazoa eta testosterona da soluzioa, baina horretarako integralki jorratu behar da osasuna, begirada integrala behar dute sintomak, eta funtsezkoa da hormonik ikuspuntua txertatzea, ulertzea hormonek inaktua dutela denean. Horrek guztiak medikuntzari eskatzen dio eguneratzea".

ESTETIKAREN MORROI

Nolanahi ere, esku hartzeko arrazoia sarri ez da izaten aipaturiko sintoma zerranda, estetika baizik, gaur egun hain gara itxuraren morroi. Gorputz perfektuarekiko obsesioa eta gurtza jarri ditu mahai gainean Hernandezek, biceps eta muskuluen kultura, kamiseta estuena, "arrakasta sentsazioari lotuta". Hainba-

tek benetako astakeriak egiten dituela kontatu du, ez bakarrik testosterona kontrolik gabe injektatuta, baita esteroide eta enparauen abusuari eta elikadura eta entrenamenduekiko obsesioari lotuta ere. “Vigorexia, elikadura nahasmenduak, osagarrien mundua, gimnasioak eta kirol-medikuntzaren industria eguneroko ogia dira eta sare sozialetako esposizioak eragin handia du. Jendea gaur egun sine-tsita dago gorputz perfektu hori egingarri dela, informazioarako sarbidea handia da eta sarean aurki dezakezu nola eragiten dion osagarri batek edo besteak zure gorputzari, horri aurre egiteko zer hartu dezakezun, eta arriskua ikusi ordez, segurtasun sentazio faltsua sortzen du”. Ondorioa: “Dena nahastuta hartzen du hainbatek, behar baino dosi handiagotan, kontrolik gabe eta gainera merkatu beltzean erositia, auskalo zein kalitaterekin. Beldurgarria da”.

Zehazki testosteronari dagokionez, esaterako, krema edo gel bidez dosi egokietan hartu ordez injektatuta txute handiak hartzeak ekar dezake testikuluak naturalki produzitzen duten testosterona inhibitzea, erabat atrofiatzea, anabolizatzaile gehiegi hartu dituenari gertatzen zaion moduan. Testosterona beti ez da konponbidea, ohartarazi du urologoak. Obeso dagoenak, esaterako, ezin du testosterona hartu, prostata arazoak edo aurrekariak dituenak ere kontuz ibili behar du, kontrolatu gabeko hiperplasia duenak kontraindikazioak jasango ditu testosterona hartuta...

SEXUALITATEA ETA MASKULINITATEA

Indarra, kemena eta emozioen kontrola dira maskulinitate eredu orokortuenari lotzen zaizkion ezaugarrietako batzuk, eta horiek gainbeheran datozelarik, testosteronaren galera gizontasunaren galera gisa bizi du hainbatek, identitate maskulinoaren kontrako eraso moduan. Eta nola ez, potentzia sexuala da maskulinitatearen gailurra, askok ezin du onartu zakila tentetzeko arazoak dituenik, ezin du halakoez hitz egin, lotsarik izan gabe edota nahikoa gizon ez dela sentitu barik –inkontzienteki, sarri-. Gasteizko Anttonek ere, hori eraman du okerrean, halaxe esan digu: “Libidoa baretu egin zait, ez da itzali, desira sexualak hor jarraitzen du, baina guztiz baretu da, eta fisikoki, zaila zait erektzioa izatea, eta batez ere, mantentzea. Ikusten duzu ez zarela gai sexu harremanak lehen bezala mantentzeko eta ziurrenik hori da okerrean daramadana, lehen bezala ezin eragitea”. Halere, 74 urteko irakasle ohia

“Hainbat sintoma nabaritu eta peregrinaje terapeutikoa hasi ohi dugu, atez ate eta espezialistaz espezialista, partxeak jartzen, baina begirada integrala behar dute sintomek, eta funtsezkoa da hormonon ikuspuntua txertatzea”

G. Larrea, naturopata

“Ikusten duzu ez zarela gai sexu harremanak lehen bezala mantentzeko eta ziurrenik hori da okerrean daramadana, lehen bezala ezin eragitea”

“Jubilatuen txangoetan partekaturiko kontuek erakutsi didate ez dela niri bakarrik gertatzen zaidan zerbait, denek dauzkatela gero eta muga gehiago; laguntzen du gertatzen ari zaizunari berebiziko garrantzia kentzen”

Gasteizko Antton

ezkonduta dago eta emaztearekin hitz egin du gaiaz: “Horrek asko lagundu dit, berak esatea gauza normala dela, bere batesa sentitzea”.

The Journal of Sexual Medicine-n irakurri dugu: zakila tentetzeko zailtasunek eta libidoaren galerak eragin sakona dute gizonek beren buruaz duten pertzepzioan eta autoestimuan. Antonio Hernandez urologoaren hitzetan, “arazo horrekin etortzen zaizkidanean, entzutea da lehenengo urratsa, presio handia bizi ohi dute, kunplitu nahi horretan kateatuta okerrera egiten du aferak, eta Viagra hartzeak ere, libidori ez dagoela baldin bada arazoa, ez die ezertarako balio. Prozesu fisiologiko bat dela azaltzen diedalarik, testosterona jaistearen erantzun arrunta dela ez tentetzea, lasaitzen dira eta beste era batera bizi dezakete gertatzen zaiena, ulertzen dute azken hila-beteetan zergatik sentitzen diren sentitzen diren bezala. Pentsa bestela, ziurgabetasun horrekin bizitzea, zer pasatzen ari zaizun ere jakin gabe, eta horrek are gehiago okertzea egoera, gutxiago lo eginez, gehiago estresatuz... Gizakiak beharrezkoa dugu gauzak ulertzea, ziurgabetasunean bizitzeak desesperatu egiten gaitu”.

Antton, ordea, erreportajearen hasieran genionez, ez da joan ez medikuarenera, ez espezialistetara: “Oso gaizki egon behar dut horretarako”. Gizonek laguntza eskatzeko joera gutxiago ei dute, izango du zerikusirik maskulinitate ereduaren aginduekin. “Hein batean irekia naizela uste dudana arren, gure hezkuntza sistema judeokristau honetan gauza batzuk pixka bat tabu dira”, aitortu digu.

Bada, hain justu, *The Journal of Sexual Medicine*-k ere badio disfuntzio sexualak berak baino arazo larriagoak ekar ditzakeela gaia isilpean eramateak: hala nola emozionalki isolatzea, osasuna kalte-tzea edota bikote harremana gaizkitzea, komunikazio faltak sortutako tentsioak herrestan eramanda. Gaiari buruz hitz egitea da abiapuntua, errealitate hauek guztiak sozializatzea eta partekatzea, elkarren arteko esperientziak ezagutzea. Anttonek azaldu digu jubilatutaldeen batekin joaten dela mendira, “eta txango horietan partekatu ditugun kontuek erakutsi didate ez dela niri bakarrik gertatzen zaidan zerbait, denek dauzkatela gero eta muga gehiago; laguntzen du gertatzen ari zaizunari berebiziko garrantzia kentzen”. Nabardura egin du gasteiztarrek: “Egia da, dena den, oraindik ere gauza batzuk apur bat tabu direla”. Tabu izateari uzteko bidean, hondar-ale bat izan nahi du erreportaje honek. ●

Hemen ere badago Foru Aldundia

2.706

nekazaritza-ustiategik foru-laguntza dute

Sektore iraunkorra eta berritzailea bultzatzeko

“ ”

LGTBIQ+ pertsonok beti egon gara herrian, eta orain ere bagaude: ez goaz Maspalomasera

Astindu Armayuek asanblada

Azpeitiko Udalak (Gipuzkoa), Eihera kooperatiba lagun, herriko LGTBIQ+ jendearen bizipenen diagnostikoa kaleratu zuen 2024an. Hor sortutako hazia hartu, eta herri mailako asanblada erein dute prozesuan parte hartutako zenbaiten eta herriko LGTBIQ+ kolektiboko jendearen artean, *Astindu Armayuek*. Lehen pausoak ematen dabilta, eta urrian herri mailako jardunaldietan hartu zuten parte, *memoria* eta *erreparazioa* bezalako hitz potoloen inguruan hausnarrean. Hasi berri dira, baina beren herrian erreferenteak aitortu eta datozenentzako herri bizigarri bat sortzeko borrokan aritzeko gogoz daude. Garazi Arregi (Azpeitia, 1992) eta Anartz Izagirre (Azpeitia, 1994) bertako bi kiderekin izan da ARGIA.

 MARIA ORTEGA ZUBIATE DANI BLANCO / ARGIA CC-BY-SA

Udalaren diagnostikotik sortu zena asanblada autonomo bihurtu da.

Zelakoa izan zen sorrera prozesua?

Garazi Arregi: Diagnostikoa burutu ondoren sortu genuen *Astindu Armayuek* asanblada. Eihera kooperatibakoak gurekin harremanetan jarri ziren, eta gero gure artean batzen hasi ginen. Adin eta identitate ezberdinetakoak batu gara:

1970-80 hamarkadetako lesbiana eta marikak ditugu; eta 1990etik aurrerako bollerak, transak, bisexualak gaude. Diagnostikoan asexualak ere atera ziren, eta azken bileran 20 urteko bi gazte gerturatu zitzaizkigun. Aurretik, kolektiboko jendeak elkar ezagutzen genuen, baina era berean ez genuen elkar ezagutzen. Elkarri mezuak bidaltzen hasi gi-

nen diagnostikoko elkarrizketetan parte hartu nahi ote genuen galdetzen, eta mezu horien bidez hasi ginen elkarren berri ahoz goran izaten. Horrela, erabaki genuen asanblada edo talde baten beharra bagenuela.

Anartz Izagirre: Diagnostikoan nahi-ko argi azaldu zen saretzeko geneukan beharra. Garazik esan du: maila pertsonalean ezagutzen genuen elkar, baina ez gai honen bueltan. Horregatik diot interesgarria izan zela aurretik ezagutzen genuen jendea biltzea horri buruz hitz egiteko, urte luzez tabuak izan baitira. Diagnostikoak saretze beharra azpimarratzen zuen, eta diagnostiko hori izan zen ernamuina pixkanaka-pixkanaka asanblada eratzen joateko. Baina parte hartu zuten denak ez daude asanbladan eta diagnostikoan parte hartu ez zuten zenbait asanbladan daude: asanblada ez dator bakarrik diagnostikotik, osagai garrantzitsu bat izan da, baina gerora bere bidea egin du.

Saretzearen premia azpimarratu zuen diagnostikoak. Zergatik? Herri bortitza da zuena?

A.I.: *Oihu bat isiltasunean* zuen izena diagnostikoak, eta agian pixka bat dramatiko jarri ginen; baina uste dut izenak ondo islatzen duela orain arte ez zaigula

ezer galdetu izan, eta orain ikusten dugu zein behar dagoen hitz egiteko eta kolektibizatzeko. Nahiko argi azaldu zen gurea herri oso berezia dela, ezaugarri oso konkretu batzuk baititu oztopatzen dutenak LGTBQ+ kolektiboko jendearentzat herri bizigarria egiten: heteroarraua oso presente dagoen herria da, oso tradizionala, bere gauza on eta txarrekin. Gure espazio geografikoa ere berezia da, denengandik urruti baikaude. Hori gauza batzuetarako ona izan daiteke, herri euskalduna garelako eta bertan

bizimodua egiten dugulako; baina aldi berean, infernu txiki bat izan daiteke guretzat, itolarria ematen duelako, eta batzuetan bortitza izatera heldu daiteke gure identitatea garatu eta sexualitatea aske bizitzeko.

G.A.: Batzuentzat bortitzagoa izan da eta besteentzat gutxiago. Tradizioa, isiltasuna, armairu handi bat, sexilioa... horiek guztiak aipatu ditugu asanbladan. Puntu horiek kontuan hartuta, egoera latza dela iruditzen zait niri.

Herri bizigarriaz ari zarete. Zelan egiten da hori?

G.A.: Leku bat segurua den edo ez, zerekin konparatzen dugun; horren araberrakoa da. Jardunaldietan izan genuen El Salvadorko herritar bat eta berak hauxe adierazi zigun: hango errealtatea azaldu, eta esan zigun pribilegiatuak garelako hitz egin, saretu eta zerbait antolatu dezakegulako. Eta horretaz kontziente gara, noski; baina kontziente gara sare sozialetako eduki transfobo eta homofobo amaigabeez, feminista trans bazter-

tzaileen diskurtsoaz eta horren gorakadaz, eta horrek guztiak ze eragin duen familia, ikasle, lankide, iloba, ezagun, lagun eta abarretan. Jakitun gara espazio normatibo zurrundetatik at dagoena jazartzen dela, eta, beraz, ezinbestekoa da gure borroka honekin jarraitzea.

A.I.: Aipatu behar da zenbat pertsonak alde egin duten hemendik, sexiliatuta, leku hau ez zutelako bere sentitzen. Herri bizigarria izan daiteke zu zure bikotekidearekin lasai joaten bazara taberna batean bokadillo bat jatera, edo taberna batean muxu ematea eta ez izatea 50 pertsona begira eta ez entzutea “ez zegoen hori egiteko premiarik”. Gauza txiki horiek ere badira herri bat bizigarri egiten dutenak, eta horretarako pausoak ari gara ematen.

Gure helburuetako bat bada hemen bizi nahi duenak horretarako aukera izatea. Saretutako talde bat dagoela ikusteak laguntzen du sexiliatutako horiek itzultzeko, gure ustez; beraz, neurri horretan, uste dut ari garela baldintzak jartzen herri hau bizigarriagoa izateko. Baina, nos-

“ ”

***Herria aldatu nahi
dugu, eraldatu. Borroka
kolektibo bat da hau, ez
dezagun iparra galdu***

Anartz Izagirre

ki, guk bakarrik ezin dugu egin: guk, talde bezala, eman dezakegu irudi bat, baina gero erakundeek lana egin behar dute, hezkuntza sistemak ere bai, interpelatu nahiko genituzke; eta herritarrak ere bai, noski.

G.A.: Kontzientziak pizten eta eragiten jarraitu nahi dugu.

Aipatu erasoen aurrean, sareak ezinbesteko jo duzue. Zelan erantzuten dio horrek ingurune bortitz horri?

A.I.: Ez herri mailan bakarrik, eskualde mailan ere antolatuta egoteak indarra ematen digu edozein erasori erantzuteko. Orain arte, LGTBI mugimenduan militatzen hasi berri garenok, norbanako moduan erantzun izan diegu erasoari, oso modu pertsonaletik bizi izan dugu. Baina, orain, nik neuk, sentitzen dut saretze horren babesa; aberasgarria da erantzun kolektiboa ematea arazoei eta erronkei. Taldean hitz egindakoan konturatzen zara ez zarela batere originala, zuk sentitu duzun hori sentitu dutela besteek ere. Eta niri hori ikustea

asko gustatu zitzaidan. Batzuetan talde terapia gisa ikusi izan gaituzte, baina ez gatoz penak kontatzera bakarrik; herria aldatu nahi dugu, eraldatu nahi dugu. Borroka kolektibo bat da hau, ez dezagun iparra galdu.

G.A.: Ezberdina den horrek beti molesztatzen du, normaltasuna apurtzen dugun heinean, arriskutsu ere bihurtzen da, aldaketak eragin ditzakegulako.

Hain zuzen ere, aipatu duzue zenbait erreakzio izan direla asanbladaren aurka, zenbait eraso. “Saretu gabe geunden artean ez genuen molesztatzen; orain, ordea, bai”, esan zenuten urriaren 4ko jardunaldietan.

G.A.: Horrela da: bakarkakotik borroka kolektibora salto egin dugunean hazkurak gero eta nabariago bihurtu dira. Kartelak jarri eta hurrengo egunean eraso egitea eurei, kale ilun eta bakartietan egindako ausarkeria horiek gertatu dira; beste eragileek ere bazeuden, baina gurei egin zieten eraso. Herriko taberna batean LGTBIQ+ erasoak ere jasan genituen, San Inazioetan asanbladatik

antolatutako *kuirpoteoan* gindoazela, inpunitate osoz komentario batzuk jasan genituen. Eta egun horretan, kalejira moduko bat egin genuen, eta gazte-gazteak ikusten genituen kalez aldatzen, ez pasatzearren gure bandera artetik. Oso nabarmenak dira horrelako ekintzak. Keinu horiek badira, neurri batean, gorroto horren seinale.

A.I.: Asanbladan komentatu izan dugu oso modu ezberdinean bizi izan ditugula ekintza horiek. Zalantzarik ez dago erreakzio bat direla, eta hori ikusi da karteletan, pintadetan, begiradetan, entzun ditugun komentarioetan. Aipatutako erreakzio horiei emandako erantzunen inguruan ere hitz egin dugu, eta izan ditugun erantzun onak azpimarratu nahi izan ditugu. Astindu Armayuek festa egin genuenean, adibidez, Azpeitiko Elegante Eguna bezalako egun enblematiko batean, oso espazio maskulinoa dena, festa kuir bat egin eta jende asko etorri izana, niretzat oso positiboa da. Eta erantzun positiboa ere azpimarratu nahiko nuke: Eiheraren, udalaren eta Emakumeen Txokoaren babesa izan dugu.

“ ”

Ariketa kolektiboak egin nahi ditugu, herrigintzatik; ereiten jarraitu nahi dugu, jendea interpelatzen, herria gurea ere badelako

Garazi Arregi

Memoria eta erreparazioaz aritu zineten urriko jardunaldian. Ze garrantzia du erreparazioak Azpeitia moduko herri batean? Eta zelan egiten da hori herriotan?

A.I.: Niri *erreparazioa* oso hitz handia iruditzen zait, eta uste dut ez dagoela horretarako formula magikorik. Baina jardunaldietan esan zuten oso gauza garrantzitsu bat: erreparazioa kolektiboa izango dela. Kolektibo bezala erreparatu behar dugu elkar. Oso garrantzitsua da aitortza egitea herri honetan egon diren erreferente apurrei. Askotan pentsatzen dugu ez dugula izan erreferenterik herrian, baina badaude, guretzat pertsonalki erreferente izan direnak. Eta jende horri esatea: “Zuk pentsatuko duzu duela 20 urte egin zenuen horrek ez zuela baliorik, baina 15 urteko pertsona bat zegoen, eta zuregatik ezagutu zuen bere burua”. Aitortza hori oso erreparatzailea izan daiteke, ez dakit nola egikarituko den, baina niretzat oso garrantzitsua da; baita beraiek ikustea jasan dituzten irainak geure egin ditugula ere.

G.A.: Nik erreparazioa lehen ikusten nuen historikoki erasoak jasan izan dituzten pertsonen erreparazioa eman

behar gisa. Eta jardunaldietatik ateratu nuen erreparazioa modu ezberdin askotan egin daitekeela: izan daiteke herriko hezkuntza zentroetako curriculumetan LGTBIQ+ historia eta memoria sekuentzializatzea, herriko dena eta tabernetan pegatinak egotea... Keinu horiek guztiak badira erreparaziorako bidea, jardunaldiak beraiek ere izan zirela iruditzen zaigu, bertan izan zen jende guztia gurekin darabagu, memorian lan garrantzitsua egiten ari dira eta horren jakitun gara jardunaldiei esker; eta hori ere bada erreparazioa.

Lehen pausoa emanda, hemendik aurrera ze norabide hartuko du zuen asanbladak?

G.A.: LGTBIQ+ pertsonok beti egon gara herrian, eta orain ere bagaude: ez goaz

Maspalomasera. Ariketa kolektiboak egin nahi ditugu, herrigintzatik; ereiten jarraitu nahi dugu, jendea interpelatzen, herria gurea ere badelako.

A.I.: Asanbladan aurrera begirako helburuak jarri genituen eta hauek ziren: herri bizigarria sortzen jarraitzea, artxibo lana egitea gure aurrekarien ahotzak jasota, hezkuntza ere aipatu izan dugu, nahi baitugu bertan gure taldea aurkeztu, eta saretzen jarraitu nahi dugu, hori oso inportantea da guretzat.

G.A.: Gure bailarako historiaz gauza gehiago jakin nahi ditugu, jendea animatu nahi dugu gurekin harremanetan jartzera.

A.I.: Eta diagnostikoan azaltzen den moduan, herri honetan gauza asko pasatu dira. eta horiek kontatzera gatoz, berriz pasatu ez daitezten. Hori ere erreparazioaren parte baita. ●

Gabriel Aresti
euskaltegia*

Gazteola*
Haur eta Gazteak

Atoan!
komunikazioa

Erroa
argitaletxea

www.zenbatgara.eus

Bilbon, hamaika bide, hamaika aukera

“ ”

Euskararen auzia despolitizatzearen ondorioak orain ari gara ikusten

Jacqueline Urla, antropologoa

Amerikako Estatu Batuetakoa, Andaluzia eta Nafarroako gurasoen alaba. Euskararen aldeko herri mugimenduaren azterketak ekarri zuen Usurbilera duela lau hamarkada baino gehiago. Ordutik, joan-etorrian dabil eta, ikerketa-ibilbide aberatsarekin bereizi ezinik, harreman ezin estuagoa du Euskal Herriarekin. Erreferentziazko egilea izateaz gain, gertuko lankide da euskalgintzako eta euskal soziolinguistikako hainbatentzat. Erretiroa hartzeaz da unibertsitatetik, ez ordea lan intelektualetik.

ASIER BASURTO ARRUTI

DANI BLANCO / ARGIA CC BY-SA

Zergatik ikasi zenuen antropologia?

Nire familian literaturarako joera zegoen eta gehiegi pentsatu gabe jo nuen unibertsitatean bide horretatik. Baina gero antropologia aurkitu nuen. Berkeley Unibertsitatean nengoen, 1978a zen, eta garai hartan eztabaida handia zegoen antropologian exotismoaren inguruan. Esaten genuen: zergatik aztertu beti bestea? Orduan Franco hil berri zen, amorru handia zegoen eta lotura nuen gertatzen ari zenarekin. Eta erabaki nuen hizkuntzak post-frankismoarekin lotutako guztian zuen papera ikertzea.

Erabateko aldaketa. Berkeleyko irakaslea pixka bat haserre etorri zitzaidan: “Baina Mexikoko indigenen erlijioa iker-tuko zenuela esan zenidan...”.

Hemengo arbasoak izateak eragin zuen?

Nire bi gurasoak familia errepublikazaleetakoak ziren eta erbesteratu egin ziren 1940ko hamarkadan, asko sufritu baitzuten gerran. AEBetan ezagutu zuten elkar eta seme-alabak izan zituzten. Erbesteratuen familia bat ginen, baina erbesteratuen komunitaterik gabe. Duela

gutxi idatzi nuen iragan honi buruz eta asko kostatu zitzaidan. Michiganen hazi nintzen, inork nondik gentozen ulertzen ez zuen lekuan, Espainiako gerra zibilar buruzko erreferentziarik ez zuten pertsonaz inguratuta. Ikusezin sentitu nintzen urtetan. Oso goiz ikasi nuen familia-egoe-ra azaltzen saiatu ere ez egiten.

Eta beraz, jende askok pentsatu zuen nire tesiaren gaia sustraiak aurkitzeko hautatu nuela. Baina ez. Nire motibazioa politikoa zen. Hemengo mugimendu politikoan eta hizkuntzetan interesa nuen, eta lurraldearekin lotura pertsonala nuen.

Nire interes intelektualetan bi influentzia nabarmen ikusten ditut. Bate-tik, John Gumpersekin soziolinguistikaz ikasia, hizkuntza ulertzeko zuen modua. Eta bestetik, nire maisua, Paul Rabinow izan zen Foucault Berkeleyra ekarri zuena, gutxi gorabehera. Eta eragin izugarria izan zuen: iraultza intelektuala, politikoa eta teorikoa. Beraz, hizkuntzarekiko interesa eta boterearen teorien ingurukoa konbinatu ziren nigan. Beti egon naiz bi arloren erdian, eta hori ez da oso ondo ulertu, Euskal Herrian izan ezik; hemen primeran ulertzen zen, politikaren eta

hizkuntzaren arteko harremana ikusteko moduagatik.

Gero ibilbide aberatsa egin duzu; urte askoan irakatsi duzu, ikerketa egin duzu, argitaratu duzu, eta unibertsitatean ere ardurak izan dituzu.

Nire karrerari buruz pentsatzean hiru aro bezala ikusten ditut. Lehenengoa tesia da, euskararen berreskuratze estrategiak mugimendu sozial gisa aztertzea. 70eko hamarkada amaieran eta 80ko hasieran mugimendu sozialei buruz ze-

“ ”

***Leku askotan
hizkuntzen
berreskurapena
mugimendu
kontserbadore gisa
ikusten zen, baina
hemen kontrakoa
zen, eta ezagutarazi
nahi nuen***

goen interesean, hizkuntza ez zen inoiz sartu arraza, generoa edo sexualitatea bezala. Eta harrituta nengoen. Beraz, lehen aro horrek Usurbilen egindako ikerketa etnografikoan, bertako mugimenduaren azterketan, du oinarria.

Bigarren aldia irrati libreena da, kultura herrikoa, gazte kultura, tokiko al-dizkariak, musika eta abar aztertu nituenekoa. Garai horretan, gazteek badute beren testuinguru estandarizatua, baina beren sorkuntza-inguruneak nahi dituzte; beren gazte-kultura, beren izateko modua. Herrikoa, errebeldea, zati handi bat abertzalea...

Eta hirugarren aroa hitzun berriena da. Talde baten parte gisa sartu nintzen gaiaren ikerketan, eta zoragarria izan da. Ez nuen inoiz pentsatu hainbeste iraungo zuenik: hamarkada bat baino gehiago.

Lehen aro horretan, hona iritsi zinenen, zerk harritu zintuen? Zer ez zenuen espero?

Ez dut uste aurkitu nuenetik ezer espero nuenik. Berkeley-n nengoenean dena oso teorikoa zen, baina iritsi nintzen arte ez nuen ulertu hemen zer zegoen. Hainbeste istorio zeuden eskole-tako zapalkuntzari, diskriminazioari, eta umiliazioari buruz, ezen ezin nuen iritsi denera. Eta bestalde, jendearen inplikazioa zegoen, beren hizkuntza eta herria berreskuratzeke.

Diktaduraren ondoren, berreskuratzea pixka bat berrasmatzea zen. Politika asko zegoen. Eta ez nuen espero, adibidez, estandarizazioaren inguruan sortzen

ziren tentsioak hainbestekoak izatea. Izan ere, ikasten ari ginenok ez geunden batuaren aurka, baina ikasten ari ginena ez zen kalean hitz egiten zen hizkuntza. Ziurgabetasun handia zegoen batuarekiko, dagoeneko desagertu dena. Gaur handiagoa da euskaldun berrien segurtasun falta, euskalkia falta dutelako eta ez direlako sentitzen nahikoa “benetako euskaldunak”.

Hainbeste urte igaro ondoren, nola ikusten duzu? Zer aldatu da?

Euskal Herrian oso indartsu zegoen giro borrokalaria, abertzalea, euskaltzalea. Usurbilera Txillardegi etorri zen, hitzaldiak eman zituen eta artista giroa zegoen: eskultoreak, abeslariak... Leku harrigarri batean lurreratu nintzen, zentzu horretan. Zaila da jakitea zer ez den aldatu, gatazka politikoaren aldaketa orokorragatik, hizkuntzaren gaiak zuen eraginagatik eta bien arteko loturagatik. Gerora, tentsio handia ikusi nuen hizkuntza despolitizatzea nahi zutenekin: nazionalismoari hain lotuta ezin zela agertu, euskara terrorismoaren hizkuntza zela, eta abar. Joera indartsu bat egon zen 90 eta 2000ko hamarkadetan, despolitizatzearen eta profesionalizatzearen alde, eta nolabait orain ikusten ari gara ondorioak. Orain, jende asko eskolaren bidez heltzen da euskarara eta eskolaren edo gobernuaren hizkuntza bezala ulertzen da. Beraz, uste dut konturatzen ari garela jakin behar dugula nola sortu soziolinguistika-kontzientzia kritikoa. Hori da erronka handia, beste bide batzuetatik, ez talde politikoen bidez, baizik eta eskolen edo talde kulturalen bidez erantzun beharrekoa.

Zure bigarren aroari lotuta, Txepetxen eragina asko aztertu zenuen; eta nola irratilibrearekin eta tokiko komunikabideak erabili nahi ziren euskaldunen komunitatea trinkotzeko.

Txepetx nonahi modan zegoen. Bere liburuak nuen eta jende asko elkarriketatzeko ari nintzen jakiteko zergatik zuen hainbesteko oihartzuna; ez bainuen ulertzen. Jendeak esaten zidan hizkuntzaren beste ikuspegi bat ari zela bultzatzen, ikuspegi soziokulturalagoa. Ez zitzaidan hain berritzailea iruditu, antropologia harremanak praktika soziokultural gisa ulertzen dituen arloa da eta.

Nire ikerketa-estrategia ez zen teorikoa: behatzen nuen eta bilatu zer zen

interesgarria jendeak egiten zuen horretan. Orduan nirekin zebilen jendea irratilibrearekin, komikiekin, musikan eta hemen gertatzen ari zen mundu horretan zegoen. Hizkuntzarekin eta identitatearekin lotutakoa ez baita zertan izan zurruna eta serioa, modu oso ironikoetan adieraz daiteke. Interesgarria iruditu zitzaidan sormen kultural hori guztia.

Munduko leku askotan, hizkuntzen berreskurapenerako mugimenduak iraganari nostalgiatik begiratzen dioten mugimendu kontserbadore gisa ikusten dira, baina hemen guztiz kontrakoa zen, eta hori ezagutarazi nahi nuen. Mundu txiki hori hibridoa zen formetan. Negu Gorriak taldeak nola egin zuen ikonikoa bertsolari bat eszenatokira ekartzea, eta euskaraz rapero txapelak jantzita kantatzea... Horrek benetan hautsi zuen eredu guztia.

Eta hirugarren aroari dagokionez, nondik nora amaitu zenuen hiztun berrien gaiari heltzen?

Taldean lan egin nahi nuen, hainbat ikerlari hiztun berrien kontua tarteko ha-

rremanetan geunden, eta ikusi genuen European ikertzen ari zirela eta beka garrantzitsuak zeudela. Eskolara euskara jakinda joan arren, euskaraz hitz egiten ez duen gazte belaunaldiaren inguruko jakin-mina zen abiapuntua. Lantaldean eztabaidatzeko eta elkarrekin aztertzeke aukera oso aberasgarria izan da. Harremanak estutu ditugu Deustuko Unibertsitatearen eta EHUren artean. Equiling sarearen bidez, mugak gainditu ditugu ia elkarren berri ez zuten Galiziako, Kataluniako eta Madrilgo ikerlariarekin konektatuz. Uste dut fruituak ematen jarraituko duen sarea bultzatu dugula, eta asko asetzen nau. Posible izan da hemen akademikoak oso konprometituta daudelako; ez da AEBetan bezala. Orain izena jartzen ari zaie gauzei, baina hemen antropologia konprometituaren kontua ez da ezer berria.

Hizkuntza gutxituko hiztun bihurtzeko prozesuaren esperientzia subjektiboetako emozioei buruz gehiago jakiteko beharra dago. Eta metodologia aldetik, etnografiaren erabilera ugartzen ari da.

Lehen ia dena zen hizkuntzalaritza, estatistika eta kasu-elkarrizketak. Euskal soziolinguistikak ahal izan duen guztia baliatu du, Txillardegiren garaitik. Horregatik da hain dinamikoa eta hain interesgarria hemen ikertzea. Dinamika soziolinguistikoak aztertzeko laborategi bat da; etengabeko eboluzio bat. Etengabe pentsatzea: zein da arazo berria? Zein da gaia orain?

Eta zein berezitasun aurkitu dituzu euskararen biziberritzerako ekinaldiaren baitan?

Ikergai batzuei erreparatu diet, baina beste batzuk izan zitezkeen. Adibidez, kritikak jaso nituen euskararen estandarizazioari buruz iritziak jaso nituenean. Batzuen ustez, garbi zegoen estandarizazioa guztiz beharrezkoa zela eta ez zen beharrezkoa hori azaltzea. Nik, berriz, ulertu egin nahi nuen jendeak pentsatzen zuena eta zituen bizipenak. Horretarako galdera gisa planteatu behar da. Eta ondorioak aurkeztean, jendeak esaten zidan: "Orduan, euskaldunak euskalkiak bazterten eta elebakartasunaren eredua erreproduzitzen ari gara?". Estandarizazioaren auzian edo hizkuntza-biziberritzea normalizazio bezala ezaugarritzean, hizkuntza normal bat bilatzen zen, herrialde normal batean. Eta ulertzekoa da.

Baina zer aurkitu daiteke berezia hizkuntza gutxitu baten komunitatearen portaeran, hizkuntza hegemonikoetakoan aurkitzen ez dena? Antropologo gisa izan dezakedan rol bat da hemen egiten diren gauza berritzaileak nabarmentzea. Alegia, estandarizazioa egiteko moduaren berezitasunak. Oso modu herrikoian egiten ari zen: hitzaldi, mintegi, eztabaida bidez... eta hori ez da edozein lekutan gertatzen. Bazegoen oso inplikaturako herri mugimendu bat eta hausnarketa handia zuen bere baitan: zer egiten ari garen, ondo doan ala ez... Herritarren arteko elkarrizketa hori gertatzeko eremu partekatatu bat dagoenean, esango nuke, ez dela gobernua edo hezkuntza saila bakarrik prozesua zuzentzen ari dena.

Hizkuntza gutxitua biziberritzeko ahalegina hizkuntzak komunitatean eta pertsonetan bizitzeko eta arauak berrasmatzeko prozesua ere izan daitekeela diozu. Hizkuntzen egoera eraldatuz, zerbait gehiago eraldatu dezakegula?

Uste dut etnografo gisa erantzukizuna dugula jendeari jakinarazteko hiz-

**“”
Hemen
akademikoak oso
konprometituta
daude, ez AEBetan
bezala. Hemen
antropologia
konprometitu ez
da ezer berria**

kuntza gutxituaren komunitatearen erreprodukzio soziala ez dela hizkuntza hegemonikoena bezala gertatzen. Zentzu horretan, identifikatu behar genituzke sormenaren balioa arauaren balioari nagusitzen zaion espazioak, eremu kulturean eta linguistikoan. Eta adibide gisa, begira bertsolaritza. Jende asko biltzen du, gazteen artean interes handia sortzen du eta, ez denentzat, baina oso garrantzitsua da hemen. Beste balio batzuk nagusitzen dira, eta hori azpimarratu behar da. Gu, etnografoak, beste balio batzuen arabera praktikak behatzen, ezagutarazten eta aztertzen ditugun pertsonak gara. Bertsolaritzan hizkuntzaren auzia nahiko erdigunean dago, euskaldunen esparru partekatuan elementu garrantzitsua da, sorkuntza dinamika berritzailea da eta parte hartzen duen jendea horren jakitun da. Gaztetxeetan, irrati libreetan eta 80-90eko hamarkadetako gaztedinamiken parte zirenek ere bazekiten horretaz.

Soziolinguistikan ere horrela jokatu behar dugu. Pertsonalki kritika sortzailearen ikuspegian kokatu nahi dut. Askotan esaten didate "zein da irtenbidea?". Ez dut neure burua aditu gisa kokatzen, behatzaile gisa baizik. Eta erabaki nuen seinalatzea eta azpimarratzea praktika berezi batzuk. "Begira, hemen daude jende hau dagoeneko egiten ari den gauzak; bideak erakusten ari dira". Hori sortzailea da. Gertatzen ari den zerbait eta egoera eraldatzeko erabilgarria izan daitekeena interesgarria dela esan dezaket, eta nire arrazoiak eman.

Euskararen inguruan ikertu duen pertsona bati, azken aldian jasotzen ari garen diagnostiko eta proposamenak kontuan hartuta, hizkuntzaren egoeraz eta etorkizunaz galdetu behar. Nola ikusten duzu?

Hizkuntzen egoera, hizkuntza aniztasuna, mundu osoan egoera larrian dago. Ez dakigu zer gertatuko den adimen artifizialarekin eta horrekin guztiarekin. Dena den, hizkuntzek pertsonen arteko harreman sozialak markatzen, zentzua ematen, duten bitartean, beti izango dute balioa. Nola? Ez dakit. Baina ez naiz ezkorra, hemen hizkuntzarekiko konpromiso handia dagoelako. Balio handia du jendearentzat, haien identitatearentzat eta beren mundu soziokulturalerako.

Unibertsitatean berdin gaude. Hizkuntzak irakatsi behar ditugu orain? Aldibereko itzulpena badugu, zergatik? Motibazioa ere aldatu egiten da. Agian, laster, irakatsi nahi duten pertsonak egongo dira eta ikasi nahi duenik ez. Baina hizkuntzak zu eta ni nor garen moduko zerbait esan nahi badu, jarraituko du. Beraz, bueno, espero ez genituen gauzak gertatzen dira; eta erabilera-eremu berrien etengabeko sorrera zaindu behar da. Bertsolaritza izan daiteke, kirola izan daiteke, kuadrillak eta talde informalak...

Memoria historikoaren gaiarekin ere bazabiltza. Zeri ari zara begira?

Aurten, unibertsitateko ardurak utziko ditut eta beka bat daukat duela hamar urte baino gehiago abiatu nuen proiektu bati heltzeko. Landa-lana egin nuen Nafarroan, nire aitaren jatorrizko lurraldean, fusilatuen eta eraildako senideen elkartarekin. 2000ko hamarkadaren hasieran desobiratzeak hasi zirenean, banekien nire aitona horrekin lotuta zegoela. Pentsatu nuen hurbildu behar nintzela, baina nahiko zaila egin zitzaidan orduan. Gaia indarra hartzen joan ahala, 2011-12 inguruan, erabaki nuen antropologo gisa egitea nire ekarpena mugimendu horretan.

Orain etnografia esperimentalak egingo dut. Interes handia dago horrelako planteamenduetan eta erabat aldatuko dut nire jarduteko eta idazteko modua. Proiektuaren izenburua *Amadeoren bila* da, nire aitonaaren bila. Eta kontatzeko asmoa dut, Iruñean, 1936an izandako sarraski handiaren batean hil zelako. Euskal Herrian lehenengo kolpea Gernikaz hitz egitea izaten da, baina hildakoak Nafarroan daude. Oso pozik nago proiektu honekin. ●

Janire Atxurra

“Sare sozialetan naizen moduan agertzeak liberazioa sentiarazi dit”

Batez ere umorezko edukia sortzen du Janire Atxurra (Aulesti, Bizkaia, 2000). Horrez gain, tonu serioan ere hitz egiteko baliatzen ditu sare sozialak; esate baterako, presio estetikoaz eta ziurtasunik ezaz mintzatzen da. Horren adibide dira alopeziaren, arazo hormonalen eta elikadura nahasmenduen inguruan lehenengo pertsonan igotako bideoak: “Arazoak eta bizitza gogorra ere badudala esatea ona da jendea irrealtasunetik errealitatera pasatzeko”.

 OLAIA L. GARAIALDE DANI BLANCO / ARGIA CC BY-SA

Urtebete darama sare sozialetan edukia sortzen Janire Atxurra. Halere, aspalditik dauka grina hori. Oso gaztetan Youtubeko kanal bat izan zuen, baina jendeak burla egiten zionez eta presioa sentitzen zuenez, kanala itxi zuen: “Duela urte asko izan zen, ez zen hain ohikoa sare sozialak izatea. *Pringatu* bat zinen”. Uste du pertsona bakoitzak modu batera edo bestera sentitzen duela presio estetiko. Atxurraren kasuan, sare sozialetan bizi eta sortzen duenez, “ahalik eta politen” agertzen saiatzen da. Lehen presioa handiagoa zela dio, eta sentitzen duela ahaldundu egin dela: “Sare sozialetan naizen moduan agertzeak liberazioa sentiarazi dit. Egia da bueltan ez dudala sentitu izugarritzko gorrotoa edo horrenbeste komentario txar”. Alabaina, aho biko ezpata dela dio.

Denborarekin presioa aldatu den arren, hasieran, jendeak zer esango zuen edo jendeak burla egiteak beldurtzen zuen. “Kon-

turatu nintzen, etxean tontakeriaren bat esaten bideo bat grabatu nahi nuenean, ibiltzen nintzela makillatzen, filtroak jartzten eta angelurik onena topatzen; ohar-tu nintzen presio hori neukala motxilan”, kontatu du. Zama handituz joan zen, eta geroz eta gehiago kostatzen zitzaion bideo “natural” bat egitea: “Neure buruari galdetu nion zergatik ez nintzen kapaza bideo natural bat egiteko. Lodi nagoelako, ilea falta zaidalako eta aurpegian bizarra daukadalako. Baina zer tapatu nahian nabil, bizitza errealean ez banaiz horrelakoa?”. Horregatik, erabaki zuen sare sozialetan kontatzea alopezia duela: “Pentsatu nuen jendeak igual enpatia sentituko zuela eta ez zela nirekin horrenbeste sartuko”. Ostean, jendearen berotasunak “indarra” eman zion arazo hormonelez eta elikadura nahasmenduez mintzatzeko. Izan ere, ikusi zuen uste baino askoz ere jende gehiagok bizi dituela antzekoak.

Sare sozialetan batez ere umorea erabiltzen du, uste duelako oso tresna balia-

“Neure buruari galdetu nion zergatik ez nintzen kapaza bideo natural bat egiteko. Lodi nagoelako, ilea falta zaidalako eta aurpegian bizarra daukadalako. Baina zer tapatu nahian nabil, bizitza errealean ez banaiz horrelakoa?”

garria dela. Bere iritziz, euskarak umore “tonto eta naturala” behar du. Hau da, pertsonekin konektatzen duen egunerokotasuneko umorea. Halere, zenbait gairekin, mugatu egiten du bere burua, iruditzen zaiolako kontuz ibili beharra dagoela, jendea erraz mintzen delako. Ho-

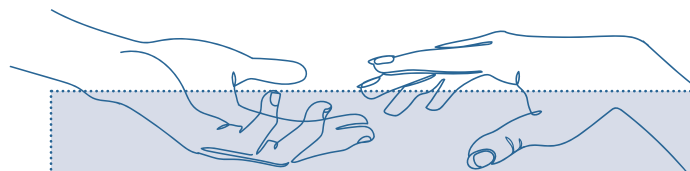
rregatik bideo batzuk “ahalik eta serioen” egiten saiatzen da: “Broma asko egiten ditugu lagun artean gure bizitza kaken inguruan. Sare sozialetan eginen nituzke, baina ez naiz ausartzen”. Mota askotako bideoak partekatzen ditu. Gaineratu du “ona” izan daitekeela ikustea gehienetan umorez edo irribarrez dagoen arren, arazoak eta kezkak dituela: “Arazoak eta bizitza gogorra ere badudala esatea ona da jendea irrealtasunetik errealitate-ra pasatzeko. Pertsona erreal bat naizela ikusteko modua da”.

ELKARTASUN MEZUAK

Egindako bideoen artean, urrian Instagramera igotako bat dago, zeinetan janariarekin duen harremanaz mintzo den. Katilu bete jogurt jan bitartean grabatutako bideo bat da. Bertan dio: “Ikusten duzuen katilua, duela urtebete edo

bi ezingo nukeen jan, gero parrandan atera behar naizelako eta ez dudalako puztuta egon nahi. Ez dut nahi jendeak ikustea lodi nagoela. Hau bizi duenak ulertuko du, eta bizi ez duenak igual flipatuko du. Bideo bat egin nahi nuen azaltzeko ez zaudela bakarrik, baina masedez, jan. Gose bazara, jan, eta gero alkohola edan behar baduzu, jan. Ez zaitu lodituko katilukada batek. Gosea pasatzeak ez ditu zure arazoak konponduko; aitzitik, arazo oso handi bat bihurtuko da”.

Bideo bat sortzen ari zela, nahi gabe TikTok-eko bideo bat ikusi zuen, non azaltzen zuten zer egiten duen jendeak argaltzeko. Hori ikusi, eta behin eta berriz horrelako edukiak ateratzen hasi zitzaizkion. “Bideoetan esaten zuten ona dela gosea pasatzea ez loditzeko. Flipatzen ari nintzen. Horregatik, kontra egin nahi nuen”, dio. ●

GORPUTZEKO ATAL BAT?

Eskuak. Lehen nire konplexurik handienetakoak ziren. Izugarritzko lotsa ematen zidaten, eskuetan ileak ateratzen zaizkidalako, apur bat mozkoateak direlako eta azazkal itsusiak ditudalako. Orain, gehiago edo gutxiago gustatuko zaizkit, baina ez ditut ezkututzen. Lehen ez nuen nahi jendeak ikustea, eta orain azazkalak egiten ditut eta eraztunekin noa. Jada ez dut horrenbeste konplexu eta eskuak duela lau urte eta orain igual-igualak dira. Agian egin dudana lanaren fruitua da, eta horregatik gustatzen zaizkit horrenbeste”.

BARTZELONARA BIDAIA

Estitxu Eizagirre Kerejeta ARGIA aurkezten hizkuntza gutxituetako hedabideetako ordezkarien aurrean, Bartzelonan.

Bidaia baten justifikazioa

ITSASO ZUBIRIA ETXEBERRIA

Lagunak egitera Laudiora aurreko astean, lagunak egitera atzo Herrialde Katalanetara... Ondo eta hori guztia, baina nik, zergak ordaintzen dituen harpidedun zintzo bezala, jakin nahi dut zertan gastatu duten nire dirua. Ea zu erantzunak konbentzitzen zaituen, irakurle.

ARGIAren esperientzia kontatzera joan dira Bartzelonara etxe honetako hiru kide, eta Kataluniako aldizkariaren etorkizunari buruzko jardunaldi batean aritu ziren hedabidearen bilakaera historikoaz, egun euskarri eta formatu anitzetan egiten duen lanaz, ARGIAkoa egiteko duen kidetza planteamendu bereziaz, antolaketa horizontalaz... APPEC Kataluniako Aldizkari eta Digitalen Editoreen Elkarteak eta Gironako Unibertsitateko Hipolit Nadal y Mallol katedrak antolatutako jardunaldiak izan dira. APPEC-ek katalanezko 200 aldizkari biltzen ditu, eta haiek diotenez, tamalez dauden asteakari guztiak dira tematikoak, baina katalanez ez dago ARGIAren moduko inte-

res orokorreko astekaririk, horregatik arreta handiz entzun zituzten ARGIAko lagunen azalpenak.

Jardunaldi horretan parte hartu zuten *Portugalgo Visao* astekariko langile Rui Tavares-ek, Esloveniako *Mladina* astekarikaren zuzendari Grega Repovz-ek eta Flandriako Aldizkari Kulturalen Elkarte-ko lehendakari Peter Wouters-ek eta MIDASEko (Europako hizkuntza edo hiztun gutxituen nahiz eremu urrikoen egunkarietako eta hedabideetako erakundea) lehendakari Martxelo Otamendik.

Biharamunean, ARGIAko Bizi Baratztea lantaldekoak diren hiru lankideak *Soberanía Alimentaria* aldizkari-ko kide den Gustavo Duchekin elkartu ziren Bartzelonako Horta auzo laborarian. Agroekologia ardatz duten bi proiektu horiek elkar ezagutzeko eta aurrera begira martxan jarri daitekeen elkarlanari hasiera emateko balio izan zuen bilera hark. Eta nola ez, erreferentziak partekatzeko, bakoitzak jarraitzen dituen gaiak ezagutzeko...

Sarean eduki guztiak irekita zuri esker

Arrazoi hauek eman dituzte egun hauetan ARGIA Jende egin diren kide berrietako batzuek, komunikabide independente hau ekonomikoki babestu eta proiektua bultzatzeko. Ongi etorri denei, komunitatera!

“

Euskal komunitatearen begietatik begiratzen diolako ARGIAk gizarteari. Euskaratik, alegia. Eta modu berean euskaratik erantzuten diolako ikusten duen horri; euskaraz ari zaiolako munduari. Eta jakina, euskal komunitateari berari.

Bakiotik Anartzek

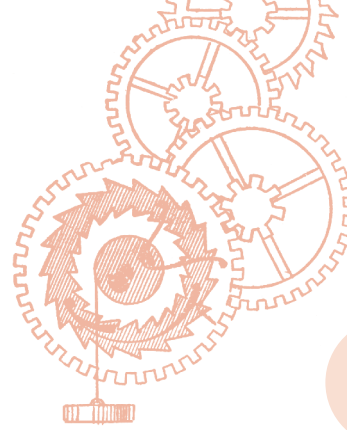
“

Euskaraz bizi nahi dudalako, ARGIAk lantzen dituen gaiak nire interesekoak direlako eta ARGIAren ikuspuntu herrikoia beharrezkoa dugulako.

Zornotzatik Enekok

“Bi egunak bete-beteak izan ziren eta baliatu genuen begi-belarriak zabalik beste aldizkariaren erreferentziak, esperientziak eta joera berriak jasotzeko, eta ARGIAren egungo jardunaz loak hartu arte hitz egiteko. Tarteka atera egin behar da, besteak zertan diren ezagutu, harremanak egin eta elkarlan aukerak aztertu”, esan digu Bartzelonan izan zenetako batek.

Haserre egotea tendentzia bihurtu den garaiotan, gaur nik hari honi tiraka atera nahi nuen amorru hori; aitzitik, kontatu didatena interesgarria iruditu zait eta ezin hobeto inbertitutako dirua izan delakoan nago. Haserretzeko beste motibo baten bila hasi beharko dut. ●

**NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA**

Mapa kolonialen ajeak Kanbodian eta Thailandia

Kanbodia, 1863. Herrialdeak Frantziako protektoratu izatea onartu zuen, botere hutsune nabarmenaren, egoera geopolitiko zaurgarriaren eta Frantziako Gobernuaren beraren presiopean. Hala, Frantziako inperio kolonialaren parte izango zen handik aurrera.

Kanbodia eta herrialde mugakideen arteko gatazkak ez ziren berriak. IX. mendetik XV. mendera arte jemerren inperioa izan zen nagusi inguru hartan. Baina, handik aurrera, jemerren gainbeherarekin batera, Kanbodiaren egoera ahulduz joan zen eta herrialdearen subiranotasuna zalantzan jarri zuten indartzen ari ziren auzokideek. Eta XIX. mendean, Mendebaldeko potentzia kolonialen presiopean, egoerak okerrera egin zuen, Frantziaren protektoratua onartzera behartzeraino.

XX. mendearen hasieran Frantziak inguruan zeukan boterea sendotu zuen Siameko erresumarekin bi tratatu sinatuta, 1904an eta 1907an. Hitzarmen horien bidez, lurralde zabalak Indotxina frantziarrari eman behar zitzaizkiola agindu zuten. Zehazki, Dângrêk mendikatearen ekialdeko muga, egungo Thailandia eta Kanbodiaren artekoa, uren banalerroaren arabera marraztu behar zela erabaki zuten. Eta muga naturalak hobestea ez da gutxi, kolonialismoak muga zuzen arbitrarioak jartzeko joera nabarmena zuela kontuan hartuta.

Baina 1907an, topografo frantziarrak ingurua kartografiatzen ari zirela, muga uren banalerrotik desbideratu zuten gune

ANGKOR DATABASE

Kanbodia eta Thailandia arteko Preah Vihear tenplua 1930ean.

jakin batean. Ez zen nahi gabe egindako akatsa, erabaki interesatua baizik. Muga horrela marraztuta Preah Vihear tenplua Kanbodiaren lurraldean geratuko zen. Gogoan izan potentzia kolonialisten espoliatze basatiaren garaia zirela haiek.

Bigarren Mundu Gerran Thailandiak muga naturala berrezarri eta tenplua berreskuratu zuen, Frantziak buruhauste larriagoak zituela baliatuta. Baina gerra amaitzean, Frantziak berriro erreklamatu zituen 1907an berak marraztutako mugak. 1947an thailandiarrek hartu zuten berriro tenplua.

1955ean Kanbodiak independentzia lortu zuen, eta 1959an Preah Vihear bere mugen barrura itzuli zezaten es-

katu zuten kanbodiarrak. 1962an nazioarteko epaitegiek arrazoia Kanbodiari eman zioten (Frantziari, alegia) eta, orduz geroztik, Thailandiaren eskakizunak baztertu eta erabaki hura berretsi dute hainbatetan.

Tirabira diplomatikoak gatazka armatu bihurtu ziren 2008tik 2011ra, dozenaka hildako eta milaka desplazatu eraginez. Eta azken asteotan gatazka berpiztu da.

AEBetako presidente Donald Trumpek su-etena lortzeko “telefono dei bat” egingo zuela esan zuen, eta Mendebaldeko potentziek duela mende bat hauspotutako gatazka orain itzali nahiaren hipokrisia utzi du agerian. ●

Vatikanoa ostutakoa itzultzen hasi da

Vatikanok Kanada eta Quebeceko jatorrizko herriei kendutako 62 objektu itzuli berri ditu; berez, Frantzisko aita santuak hartu zuen espoliatutakoa itzultzeko erabakia, baina ez zuen hil aurretik gauzatzea lortu. Inuiten, metis herrien eta Lehen Nazioen pieza horiek duela mende bat, 1925ean, iritsi ziren

Vatikanora. Ofizialki “doantzak” zirela esan zuten orduan, baina misiolari katolikoek baimenik gabe espoliatu zituztela salatu izan dute beti jatorrizko jabeek. Herri indigenek gogo onez hartu dute erabakia, baina objektuok garbiketa erritualak behar dituztela adierazi dute. ●

THE CANADIAN PRESS

POSIBLE AL DA LURRIK GABEKO TRANTSIZIO ENERGETIKOA?

AMANDA VERRONE
EKO FEMINISMO A EDO
HERIOTZA

Garai honetan, trantsizio ekosozialaren koordinadak ez dira soilik ekintzaile feministen eta ekologisten artean eztabaidatzen, baizik eta (neko)politika berde olibaren bidez erabakitzen dira, oinarri material finituko planeta batean egonkortasun geopolitikoa arriskuan ikusten duen botere korporatiboak marraztuta.

Shockaren doktrinarean argituan hone-
tan, Europako erakundeek –estaturik ga-
beko gure nazioetako gobernu askoren
bermearekin– trantsizio ekosozialeko
milioi askoko politikak bultzatzen dituzte,
ekologikoak eta sozialak ez direnak. Poli-
tika horien helburua argia da: trantsizio
ekosozialari buruzko kontakizun propio
bat sortzea, hazkunde ekonomikoari bere
horretan eusteko gai izango dena, Hegoal-
deko lurren arpilatzean eta emakumeen
ordaindu gabeko lanean oinarrituta. Eta
eztabaida energia gehiago eta gehiago
sortzen duen trantsizio energetiko batean
zentratzea, lurrerako sarbide unibertsala
kontuan hartu gabe, modu interesatuan
sustatzen duten akats bat da.

Azkenean, mega-proiektu energetikoetara bideratutako nazioarteko funts horietatik, zenbat bideratzen dira lurra-
ren berreskuratze eta kudeaketa kolekti-
boko guneetara? Kasualitatea da "energia
berdea"ri buruzko eztabaida bero eta po-
larizatueta lurra-ren eskubidea ez inoiz
agertzea? Nancy Fraserrek jada azaltzen
zuen lurren desjabetzea, kapitalismoaren
jatorrizko etapara murriztutako fenome-
noa izatetik urrun, etengabeko konfiska-
zio-prozesua dela. Lurra-ren pribatizazioa,
mendekotasuna, nekazarien nahitaezko
kanporatzea, autodeterminaziorako es-
kubiderik eza eta birkolonizazioa egunero
ikusten ditugun fenomenoak dira, ez soilik
Hego globalean, baita Europa harresitu ho-
netan ere. Hala ere, bitxia bada ere, bere-
ganatze-dinamika horiek ez daude goitik
ezartzen ari diren trantsizio energetikoko
politiken adierazleen artean. Nori intere-

satzen zaio lurra historiko lurjabe handien gatibu mantentzea?

Argi dago aldaketa sakona behar dugula eredu energetikoan, besteak beste, berotegi-efektuko gasen emisioa murrizteko eta, kudeaketa publikoaren eta biztanleriaren kontrolaren bidez, herritarrek energiarako duten sarbidea bermatzeko. Hala ere, trantsizio energetikorako politiken zati garrantzitsu bat Ipar globaleko ekoizpen- eta kontsumo-estandarrak mantentzeko ezartzen ari da, atzora arte erregai fosilak inolako lotsarik gabe merkaturatzen zituzten enpresa transnazionalen eskutik. Ekonomia Berdearen berezko politikek, "tierra nullius" bezalako institutu juridiko kolonialak erabilia, "inorenak ez diren lurrak" kontsideratzen dituztenak eurenganatan dituzte, energia berriztagarriak kapitala metatu eta hedatzeko nitxo berri bihurtzeko.

Ez dezagun ahaztu 2020an argitaratutako EAEko azken nekazaritza-errodak adierazten duela, nekazaritza-lurren 225.000 hektarea baino gehiagotik %8 baino ez direla herri-erabilera eskuragarri bokoak. Gainera, lurren kudeaketaren eta kontrolaren %74 baino gehiago gizonen esku dago, eta lur guztien %2an soilik ekoizten dira ekologikoan. Bitartean, alegialitate funtzionala eta hainbat malabarismo juridiko erabiltuta, instalazio energetikoek lurraldeko gero eta lursail handiagoak hartzen dituzte. Esaterako, aurtengo maiatzean Ekieneak –%75 Iberdrola taldeak eratua den sozietatea– lortu du EAEko parke fotovoltaikorik handiena eraikitzeko ingurumen-baimena, eta guztira 200 hektarea hartuko ditu. EUSTATen datuek parke fotovoltaikoetara bideratutako nekazaritza-lurralde osoa publiko egingo balute eta bere adierazleen artean kontuan hartuko balute zenbat lur-hektareako sarbidea duten, adibidez,

DE ANI

Hego Euskal Herrian bizi eta lan egiten duten pertsona gazte eta migratuek, ziu-
rrenik, argazki hau are atsekabegarriagoa
izango litzateke.

Ez dago zalantzarik trantsizio energe-
tikoa premiazkoa dela, baina, Yayo He-
rrerok ohartarazi duenez, ezin da modu
sektorialean landu. Era berean, ezin da
deskonektatu lurraldeen babesetik, biodi-
bertsitateetik, elikadura-burujabetzatik eta
landa-eremu bizi eta eskubidedun batetik.
Gure lurrak lan prekariorik, agrotokoe-
tatik eta merkatuen espekulaziorik aska-
tzen ez baditugu, ezin izango da energia
benetan jasangarririk bildu. Onartzen ez
badugu enegiarako sarbidea demokra-
tizatzeko lehen baldintza emakumeei eta
herriei lapurtu dieten lurra berreskura-
tzea dela, trantsizio energetikoa mende-
baldeko arrazoiaren bakarriketa goxatze-
ko planteamendu etnozentrinoa besterik
ez da izango.

Ekofeminismoak erakusten digu ez dela nahikoa dagoen eredu ekologizatzea. Zuzendu egin behar dira ondasun komune-
netarako dauden irispide- eta botere-des-
berdintasunak; ongi bizitzeko ekoizpen
guztiaren azken helburua izan dadin bi-
zitzaren duinak sostengatzea, naturaren mu-
gekin bat eginik. Lurraren aldeko borroka,
beraz, ez da aldarrikapen zaharkitua, ezta
euskal lurraldetik urrun dagoen bandera
bat ere. Elikadurarako, osasunerako, etxe-
bizitzarako, energiarako eta burujabetza
nazionalerako eskubidearen oinarria da.
Paradigmaren erabateko aldaketa da. Zor
historikoak konpontzea da. Gure oinek
zapaltzen duten tokitik pentsatzea da. ●

A ZE FAUNA!

MANTXAK APAINGARRI DIRENEAN

IÑAKI MEZQUITA ARANBURU
ARANZADIKO KIDEA

IÑAKI MEZQUITA ARANBURU

RUTPELA MANTXADUNA
Rutpela maculata

Ziurrenik lerro hauek irakurri aurretik argazkiari erreparatu diozue. Hala bada, mantxa horiek eta haien kokapenak osatzen duten irudiak edertasun faltarik ez duela bururatuko zitzaizuen, konturatu gabe bada ere. Eta halaxe da, bai, Rutpela mantxaduna kakalardo eder eta liraina da, antena bikainekoa, hankak eta gorputza aerografo batekin margotu direla dirudien horietakoa. Antenak ere bitxiak dira, bere taldeko kakalardoentzakoak, luzeak, baina horiek ere kolorazio apain batez hornituak. Intsektu bildumetan –zerraldo bilduma triste horietan– kakalardo horiei antenak atzeraka, bilduta, jartzen dizkiete. Beldurrez egongo balira bezala, haize bolada bortitza batek erasanak baleude bezala. Hain modan dagoen “enpatia” hitzari ihes egitea gero eta gehiago kostatzen zait bada...

Beno, datuak: kakalardo hauek Cerambycidae familian kokatzen dira. Familia horretako zenbait espezie babesuta daude, arriskuan baitaude. Rutpela baino ospetsuagoak dira *Cerambyx cerdo* eta, batez ere, *Rosalia alpina*, baina

ospe hori zorigaiztokoa da, espeziearen kontserbazio arazoetatik sortzen da-eta. Rutpela ez da bere “ahizpa” ospetsuak bezain zorrotz edo exigjentea, eta hori bere aldeko da. Haiek bezain ikusgarria ere ez da, eta hori ere bere aldeko du.

Metamorfosi osoko intsektua da. Hau da, lau fase betetzen ditu, geldo fase bat barne –pupa denean, alegia–. Larbak egur hilaz elikatzen dira. Enborren barruan egoten dira, eta pupa ere bertan egiten dute. Egur zulatzaileak dira, baina etxeetan oso arraroa da kalterik egitea. Helduak argiak erakartzen ditu, argi-tranpetako “klasiko” batzuk dira. Europar eta Asia mendebaldean hedatutako espeziea da. Kate trofikoan intsektu garrantzitsuak dira, asko baitira Rutpelaz elikatzen diren taldeak: hegaztietatik hasi eta beste intsektu batzuegan buka.

Bestalde, larba fasean duten deskonposatzaile funtzioa oso azpimarragarria da, kakalardo saproxilikoak baitira. Hau da, egurra deskonposatzen dutenak. Hori dena gutxi balitz, heldutasunean polinizatzaile modura betetzen duten lana ere aipatu beharra dago, loreen nektarraz elikatzeaz gain, eta hegalar

TALDEA: Intsektua / Coleoptera / Cerambycidae.

NEURRIA: 13-20 mm.

NON BIZI DA? Basoetan eta baso ertzeko belardietan.

ZER JATEN DU? Larba fasean egur hila, heldua denean loreen nektarra.

BABES MAILA: Ez dago babestuta.

trebeak izanik, kontuan hartzeko polinizazio eragileak baititugu.

Rutpela mantxadunaren helduak behatzeko garai egokia udaberri amaiera eta uda hasiera dira, larbak enborren barruan egoten dira-eta. Leku aproposenak, berriz, baso zaharren ertzak izaten dira, bertako belardietara joaten baitira loreetan elikatzen.

Espezie honek ez du dimorfismo sexualik, hau da, emeak eta arrak itxura berekoak dira. Kakalardo espezie honek aleek tamaina oso desberdina izan dezakete, ale handienak %50 handiagok izan daitezke txikiak baino. ●

AHUAKATE BERRI BAT SORTZEKO

JAKOBA ERREKONDO
JAKOBA@BIZIBARATZEA.EUS

CUCINARE.TV

Ezkerrean Rudolf Gustav Hass, atzean izen bereko ahuakateondoak dituela.

2002an, gaixorik zela, epaia eman zioten, eta lepoa moztu. Bai zuhaitzei eta arbolei ere lepoa moztzen zaie, eta akabatu. Eskerrak ordu-rako milioika ondorengo eman eta bere genetika mundu osora hedatu zuela.

Ahuakateondoa da (*Persea americana*). Gaur egun gehien landatzen ari diren fruitu arboletakoa, eta joera hori areagotu egingo dela dirudi. Euskal Herrian ere gero eta ahuakatedi gehiago eta handiagoak ikusten dira. Gure isurialde atlantikora ederki egokitzen da, eta hegoalde-ragoko lurralde ahuakategileen aldean abantaila bat badugu: ur asko dugu.

Udazkena eta negua dira ahuakate uz-taren sasoiak, gure inguruan. Hiru barie-tate lantzen dira, batik bat: Bacon, Fuerte eta Hass. Baconen uzta urrian da, Fuerte-rena azarotik urtarrilera eta Hassena ur-tarriletik apirilera. Itsaso inguruko lurral-de horietakoren batean sailik baduzu eta urtean zazpi hilabetetan ahuakate freskoa jan nahi baduzu, hiru barietateak landatu. Ale asko eta onak emateko beharrezkoa duten elkarren arteko polinizazio sano eta oparoa izango dute eta aleen emanak harrituko zaitu. Ahuakateondoarentzako urtero da bai urtea. Landare indartsua da, hazteko joera nabarmena du eta horrek fruitua atzeratu dezake, baina, txertatu-takoa bada, batik bat eguraldiari lotutako

gorabeherak direla tarteko urtero emango dizu uzta, urteko egun hotz eta ilunenetan ahoa eta gorputza gozatuz. Bertoko eta sa-soiko ahuakatea zeure buruari eman die-zaiokezun lainezarik ederrenetakoa da, erezia izateko adinako guraria.

Ahuakaterik zabalduena Hass barie-tatekoa da. Kosta egingo zaizu dendetan beste bat topatzea. Ale borobil antzekoa da, azal beltzaxka zakarra eta lodi xama-rra duena, mami krematsua, koipe eduki handikoa eta sendoa, zuntz arrastorik gabekoa eta intxaur zapore ukitu polita-rekin. Azken horrek egin du ezagun eta jantzi du mundu osoan duen sona.

Hass izena Rudolf Gustav Hass zena-ri zor dio. Hass jauna postaria zen, bai-na ahuakate ekoizle egin zen Kalifornian XX. mendearen hasieran, boladan jarri zenean. Garai hartan azal leuneko ahuak-ate aleak ematen zituzten barietateak zeuden puri-purian. Horiek hazitik sor-tutako landare txertakatan txertatzen zi-ren. Txertaka horiek mintegietan egiteko, edozein ahuakate aleren haziak ereiten ziren. Hazitik sortutako ia edozein lan-dare bezala, ez da ale hori eman duen amaren berdina izango; probabilitatea oso motza da. Gehienetan hazia zekarren alea eman duen ama ezagunak eta soilik polena ekoitzi eta intsektuek edo haizeak emearengana hurbildu dezaten prestatu

duen aita dituzten ezaugarrien arteko nahasketa bereizi bat duen landare era-bat berria izango da.

Gure Rudolf lagunak hazitik ekarrita-ko txertakak Fuerte eta Lyon barietatee-kin txertatuta, ahuakate horien uzta nahi zuen. Txertaka bat, baina, egoskorra izan eta txerturik hartzen ez. Hurrengo ur-tean beste hainbeste. Eta hirugarrenean, zaputaldian ipurditik ateratzeko asmoa zuela, ezetz, han uzteko esan zion lagun batek, ea bada zer ale klase eman behar zuen. Eta hortik Hass klasea; 1931n eman zituen lehen sei aleak. Patentatu zuen bai-na ez zuen zorte handirik izan, azal leu-neko ahuakate politen ondoan azal ilun zakarrekoa baztertua izan zen. Gerora, baina, munduko ekoitziena izan da; gaur egun egiten den ahuakate guztiaren %95 da Hass, fruitu arbola lehen haren segida-koa, txertatuz eta txertatuz ugaldia; asa-ba amandre haren kopiak, klonak. Berari, 2002an, gaixorik zela, epaia eman zioten, eta lepoa moztu.

Udaberrian zotzetik edo udan begitik txerta daiteke hezurra erein eta sor deza-kezun ahuakate landarea. Txertatu gabe utzita barietate berri-berri bat sortuko duzu, ale kaxkarrak edo bikainagoak ema-ten dituen, inork ez daki. Hori bai, paten-tatzerakoan zure abizena jarri beharrik ez diozu izen, baina ohitura hala da. ●

ESKATU BIZI BARATZEA ORRIAREN KARPETA

Astekari honekin batera jaso duzu neguko Bizi Baratzea Orria. Karpeta atera dugu, aldizkari berezi horiek gorde nahi dituztenentzat. Eskatu, eta doan jasoko duzu etxean. Horretarako, idatzi komunitatea@bizibaratzea.eus helbidera.

NEKAZAL KULTURA ESKOLETARA

ARTILEA DA ARTEA, ESKOLA ETA AGROEKOLOGIA LOTZEKO BIDE POSIBLE BAT

GARAZI ZABALETA
@TIRIKITRANN

Muturbeltz proiektuko kideak.

Abenduaren 12an irakasleei eta hezkuntza komunitateko kideei zuzendutako jardunaldi berezia izan zen Zaldibiako (Gipuzkoa) Goizane zentroan: *Artilea eskoletan*. Landaola Gipuzkoako landa garapen elkartearen federazioaren eta Cristina Enea fundazioaren "Nekazal kultura eskoletara" proiektuaren baitan antolatutako zuten artilearen inguruko jardunaldia. "Gipuzkoako eskoletan garatzeko ekimenak proposatu ditugu urte hauetan, beti nekazaritzako eta agroekologiako gaiak ikastetxeetara eramateko asmoz", azaldu du egitasmoa Marc Badal kideak. Bertako haziak, baserriko hiztegia nahiz elikadura mapak landu dituzte urteotan, eta orain, artilearen bidea ireki nahi dute.

ESKULANETARAKO MATERIAL APROPOSITA

Artilearekin lan egiten duten Muturbeltz eta Maduixa Gorria proiektuetako artisauek hartu zuten parte jardunaldietan, eta eskoletan lehengai gisa artileak izan dezakeen potentzialitateaz aritu ziren. "Aspaldi ari ginen pentsatzen ea nola gurutzatu genitzakeen es-

kolan artea eta nekazal mundua, eta abeltzaintzaren gaia jorratzeko gogoz ere denbora generaman", azaldu du Badalek. Artileak ardatz horiek guztiak lantzeko aukera ezin hobeak eskaintzen ziela ohartu ziren. "Artilearekin lan egiten duten bi proiektu horiek elkarlanean ari dira hainbat eskolekin, eta ikusi da lehengaiak aukera zabala ematen diela irakasleei eskulanak eta bestelakoak egiteko", dio.

Izan ere, Euskal Herrian asko erabili izan den material ekologikoa eskuragarri dago, garai batean lehengai garrantzitsua zena hondakin gisa hartzen baita azken urteetan. "Eskoletan plastikozko eta bestelako material sintetikoak erabili beharrean, artilea erabiltzea aukera on bat izan daiteke: marrazkietan itsasteko, apaingarriak egiteko...", dio Badalek. Zenbait ikastetxetan, Olaberrikoan (Gipuzkoa) adibidez, erabiltzen dute dagoeneko, eta hautu hori zabaltzea aurrera begirako erronketako bat izanen da. "Bestetik, ikusi beharko litzateke ea zein aukera dugun eraldaketa eskolan bertan egiteko, artiletik harira edo fieltzora", gaineratu du.

AGROEKOLOGIAZ HITZ EGITEKO AITZAKIA

Lehengai soil gisa aurkeztea baino, artilea bere testuinguruan kokatzea da bultzatu nahi dutena, alegia, artilea eskoletan abeltzaintza estentsiboa eta agroekologia lantzeko aukera izatea. "Europar zabalduago dago eskoletan artilearen erabilpena, baina ez da baliatzen lehengai nondik datorren, nola egin dagoen eta atzetik duen guztia lantzeko", dio. Artilearen gaiari buelta bat gehiago eman nahi diote bultzatzaileek, eta horretarako gonbidatu zuten Josebe Blanco Pikunietako artzaina jardunaldietara. Goimeneko Manex Aranburu teknikariak ere parte hartu zuen, lehengaiari Gipuzkoan aterabidea emateko lantzen ari diren bidez hitz egiteko.

Gaiak interesa piztu duela sumatu dute proiektuaren bultzatzaileek, eta eskolarako materiala nola sortu eta irakasleei bidea nola erraztu pentsatzeari ekinen diote datorren urtean. "Ekimean argi gelditu zen artilea eskoletan lantzea oso interesgarria izanen litzatekeela eta lan handia dagoela egiteko", amaitu du. ●

Bertsoa bada leku bat kontzientziak pizteko, inertziak apurtu eta gauza batzuk kontzienteki egiten hasteko

Aitor Etxebarriazarraga Gabiola

Final estu eta hunkigarri baten segida izan zen buruz buruko are estu eta hunkigarriagoa; Etxebarriazarraga eta Enbeita, alboz albo. Lanak amaituta, Aitor Etxebarriazarragak (Gernika-Lumo, 1993) lortu ditu Bizkaiko bertsolaritzaren garaikurrak, txapela eta aginte makila. Oraindik bezperakoa guztiz digeritu barik eta loari zenbait orduko zorra eginda, ARGIAren galderei erantzun die txapeladun berriak.

 MARIA ORTEGA ZUBIATE HIBAI AGORRIA / ARGIA CC-BY-SA

Puntu erdira, Onintza Enbeita.

Bai. Egia esan, puntu erdira geratzea, hainbeste bertso epaitu eta gero, esan-guratsua da: berdinketarik existitzen bada, hauxe izan behar da bat. Uste dut puntuazio hori badela saio osoaren erakusgarria, sailkapenari begiratu eta puntu gutxiren barruan bertsolari asko baitaude. Baina tira, nik zer esango dut bada; pozik nago puntu erdi hori neurtzat izan zelako.

A ze astea Busturialdearentzat...

Benetan bere. Guggenheim Urdaibairen proiektua bertan behera geratzea bazen eskualdeak aspalditik nahi zuen eta borrokatu duen albiste bat, eta hori bere ospatu dugu astean zehar. Eta zapatukoa oraindik ez dugu bukatu ospatzen, baina uste dut eskualdeko bi bertsolari finalean izatea, bere horretan, badela nahiko adierazgarri Lilibertso gure bertso eskolarentzat eta eskualdearentzat; baina, gainera, biak buruz burukoan egotea,

suposatzen dut, gure poza ez ezik beste askorena bere izango zela.

Oso final koralaren sentsazioa nabarmendu zen publikoan: denok izan zenuten momentu onen bat zuenetik emateko. Zuk ere horrela bizi izan zenuen?

Bai, oholztatik bere horrela bizi izan nuen. Batzuetan izaten da norbait edo pare bat asko nabarmentzen direnak, baina zapatuan oholztako kideekin komentatzen ibili ginen saioa oso ondo zihoala. Publikoajasetzeko gosez sentitzen genuen, baina gu bere jaten ematen genbiltzan sentsazioa neukan. Buruz burukoaren aurretik, ganbarara joaten garenean, gure kinielatxoak izaten ditugu, nahiz eta ez esan; baina baten bat ikusten baduzu lasaixeago-edo dagoela, esaten diozu: "Txo, eutsi!". Baina zapatuan ez genekien hori nori esan bere ez, denok gurutzatzen genituen begiradak eta denok egon behar genuen adi.

Publikotik emankor eta bizkor nabari zitzaizun: bereziki bakarka, bederatzi puntuko motzeko doinua hartuta, eta puntu erantzunetan. Zu ere horrela sentitu zinen?

Esango nuke txapelketa osoan nahiko eroso eta sendo, osorik, sentitu naizela kantuan; bertsoak ekartzen nahiko eroso. Gai batzuetan asmatzen da gehiago edo gutxiago, baina ideiak etortzen zitzazkidan, eta bertsoak josteko nahiko gustura ibili nintzen. Buruz burukoan apur bat gain hartu zidaten emozioek, eta egin nuen laprastadatxoak ez zidan lagundu. Kostatu egin zitzaidan buruz burukoan nengoela sinestea eta eskatzen duen temple horrekin kantatzea. Baina gero, ganbaran, uste dut lortu nuela berriro pultsazioak bajatu eta saioan zehar ibili nintzen lasaitasun horrekin osatzea ariketa. Susto horiek sortutako emozio buelta hori kenduta, orokorrean eroso eta gustura ibili nintzen kantuan.

Finalisten prentsaurrekoan bertan aipatu zenuen zure bertsiorik onena ematetik hurbil nabaritzen zenuela zure burua, baina inoizko prestaketa txikienarekin. Horrela izan da?

Ez dakit ondo aukeratu nituen berbak: ez da gutxien prestatu dudana txapelketa izan, baina bai kaotikoen. Irailean opo-saketak egin nituen, urrian ebakuntza bat izan nuen eta gero bertso eskolako kideen agendak aurreko gaitzagoak izan dira, eta horrek eragin du aste batean geratu ezina, hurrengoan geratu eta batek aurretik alde egin beharra... Ez da ez dudala prestatu, baina bai apur bat kaotikoagoa izan dela prestaketa. Eta nik neuk bere txapelketa analizatzeko tarte handiegirik ez dut hartu, bertsotan egiteko bai: entrenatu dut eta uste dut maila onean heldu naizela txapelketara, baina ez da izan aurreko txapelketetako prestakuntza ustez ganorazkoa.

Aldarrikapen askoko finala izan zen, eta zerorrek ere utopiei eta borrokan segitzeko indarrari egin zenien keinu amaierako agurrean. Zer nahi zenuen plazaratu horrekin?

Agian baten batzuk pentsatuko dute esplizitatzeko falta zaiola agurrari. Baina oholtzan zapatuan nabarmen ikusi zen ze momentu ari garen bizitzan, eta bertsolaritza bere gizartearen egoeraren eskutik joaten da. Iraultza asko egon ziren oholtzan: bizitzan gabiltzan hizkuntzaren aurkako oldarraldia, borroka transfeminista, Euskal Herriko gatazkan oraindik erreparazio absoluturik ez daukagula... Agur hori bota nuen sentitzen baitut erreakzionatzeko momentuan gaudela, eskumak indarra hartzen hasi baitira; eta ez du balio irudikatzen egoteak zer izan nahiko genukeen, irudikatzeetik harago egin egin behar da, eta gaur egin behar da.

Euskararen aurkako oldarraldia aipatu duzu, eta sarri landu duzun gaia da: 2023ko finalean horri eskaini zenion amaierako agurra, aurtengoan hasierakoa. Bereziki kezkatzen zaitu? Bai. Xabat Illarregik Nafarroako Bertsolaritza Txapelketako finaleko bukaerako agurrean ondo biribildu zuen kontua: nik sinisten dut Euskal Herri libre gano-razko baten, eta horretarako, nahitaez, gure hizkuntza behar dugu, aurrera egin beharko du. Kaleetan eta ikusten da erabilera ez dabilela hainbestekoa izaten, eta badut sententzia inertzian jausten garela: apur bat despistatzen garenera-

ko, inertzia globalek eramaten gaituzte erdarara, eta uste dut bertsoa badela leku bat kontzientziak pizteko, jendeak inertzia horiek apurtu eta gauza batzuk kontzienteki egiten hasteko.

Laugarren txapelketa izan duzu aurtengoa, hirugarren finala. Ez duzu, gainera, bide ohikoa egin bertso munduan.

Egia da bertsolaritzak egitura osoa duela, Hezkuntza araututik hasita Eskolartekora, bat-bateko taldeetatik pasatuta. Nik Hezkuntza arautuan jaso nuen bertsolaritza, Jon Lopategiren eskutik, baina gero ez nuen jarraitu. 22 urte gaz hasi nintzen bertsotan, eta uste dut zaletasunetik hasi nintzela. Bertsozalea izan naiz umetatik, gure amama bertsozalea izan da, gure etxean bere bertsoak entzuten ziren. Ibai Amillategi eta biok

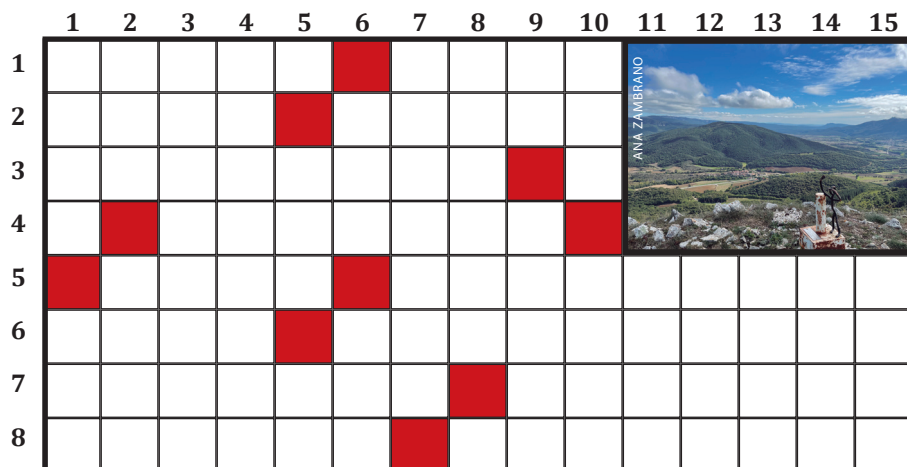
inguruetakoa saioetara joaten ginen, eta halako batean esan genuen: "Saia-tu egingo gara". Eta hortik amaitu nuen Lilibertsora etortzen eta hiru finaletara heltzen (barreak).

Txapelaren jabe zara orain. Ze pisu du zure buruaren gainean? Zer suposatu ahal dizu?

Esango nuke txapelak berak erreko-nozimendu bat ematen diola nik egin-dako lanari eta saiakerari, eta horrek berak asetzen nau jada. Nahiko nuke, momentu honetan hain gustura sentitzen naizenez bertsotan, ateren batzuk zabaltzea; pozarren zeharkatuko nituzke. Bertsotan egiteko gogoz nago. Bertsolari asko gara, plaza kopurua agian ez da denoi jaten emateko bestekoa, baina ate batzuk zabalduko balira gogoz aprobetxatuko nituzke. ●

Gurutzegrama

EZKER-ESKUIN:

1. Jantzietan lotura gisa josten den pieza txiki. | Kutxa, arka. **2.** ...egin, ospa egin. | **Argazkiko mendia (Araba).** **3.** Zikindu, lohitu. **4.** Lehen irakaskuntzako irakasle emakumezkoa. **5.** Ile. | Erretzen zail dena. **6.** Bakoitzak bat. | Saioa, esperimntua. **7.** Ohartzaile. | Errealitatea simulatuz, ordenagailuan sortua dena. **8.** Mila milioi. | Eskuz erabili.

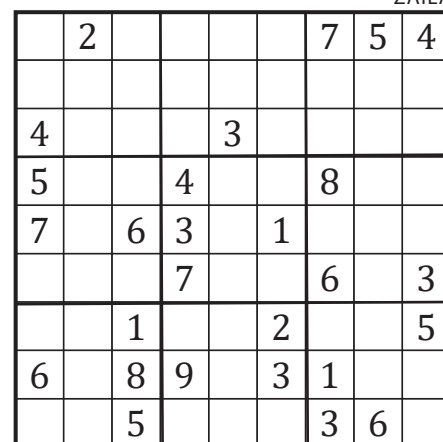
GOITIK BEHERA:

1. Keta. | Bilboko Okupazio Mugimendua. **2.** Lo egiteko altzairu. | Zorraren seinale. **3.** Garraio linea bat amaitzen den guneko instalazio multzo. **4.** Ostatuko arduraduna. **5.** Arrazoi, zergati. | Letra izena. **6.** Nazioarteko laguntza seinalea. | Barruz sentitzen ez duena, axolagabe. **7.** Kotteko herritar. **8.** Pertsona batek duen izaera. **9.** 40, erromatar zenbakiz. | Euskal herrialdea. **10.** Bernatik igarotzen den ibai. | Ihardun. **11.** Geure. **12.** Aurrizki: kontraktotasuna. **13.** Helburua, xedea. **14.** Norentzat atzizkia. **15.** Arin, azkar.

Sudoku

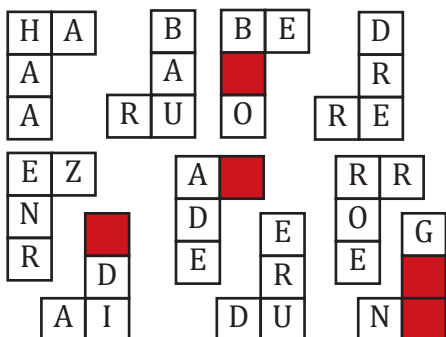
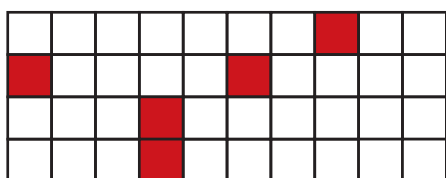

ZAILA

Esaera zaharra

KOKA EZAZU PUZZLEAREN PIEZA BAKOITZA
BERE TOKIAN ETA ESAERA ZAHAR BAT
AGERTUKO ZAIZU.

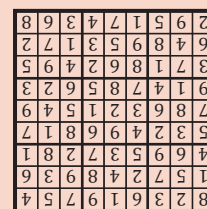
Anagramak

HITZ BAKOITZAK AURREKOAK DITUEN
HIZKI BERA DITU, BAT IZAN EZIK, BAINA
BESTELAKO HURRENKERAN.

Zerealen zurtoin
Perdigoi handia
Hots, zarata
Garai
Hizketa, berriketa
Burusoila, karsoila
Lokatza, basa
Oihanaren errege
Fruitu mota
Logale handi
Ikastetxe
Egundoko, sekulako
Etzan

[illegible]**EBAZPENAK**

AISSIZITZA
BEHARRA EZ DAGO
DENBORA EDERAREN
AIDURU

ANAGRAMAK

ESKER-EKUNIN: 1. BOTOL, KAXA, 2. HIES, SOLILA, 3. LERTOTZO, 4. MAISTRAS, 5. BILLO, ERREGAITZ, 6. BANA, 7. OHAKOR, BIRUTLA, 8. MILIAR, 9. MAINTUTU, 10. BILBA, BOM, 2. OHAKOR, 3. TERMINAL, 4. OSTALARI, 5. ZIO, KA, 6. SOS, 7. KOTTEAR, 8. AURRI, 9. XL, ARBA, 10. AAR, 11. GURE, 12. ANTI, 13. ITUA, 14. TZAT, 15. ZALU, EKI,

ALPERRAK, TUNANTEAK ETA MALEANTEAK

KONPAINIA: Gilkitxaro.

ANTZEZLEAK: Ane Zabala, Aitor García de Vicuña eta Galder Pérez.

NOIZ: abenduaren 12an.

NON: Lesakako (Nafarroa) Arrano tabernan.

Zalantzan jartzen duena, kartzelara

 AINHOA MARIEZKURRENA ETXABE

Intsektu eusozialak. Sei hanka eta exoeskeleto indartsu bat. Antenak eta bere pisua ehun aldiz altxatzeko indarra. Feromonen bidez komunikatu eta kolonia hierarkikoetan antolatzen dira. Ugaltzeko hegoak baino ez dituzten arrak eta erreginak. Inurriak, bai.

Zertarako definizioak, hankaz gora jartzeko ez bada? Inurriak bai, baina aurrez definitutakoaren guztiz kontrakoak. Antzezlan honetan ez dago inurritegirik, hiru kide baino ez baitira. Antenak okerrak dituzte eta nahiko ahulak edo baldarrak dira. Ez dira langileak, alferrak dira eta ez dira onak daukatena defendatzen, ez baitakite zer diren ere. Amona mantangorria izatearekin amesten dute eta hori da aldarrikatu nahi dutena. Normalaren etiketan sartzen ez diren identitateak aldarrikatu nahi ditu Gilkitxaro antzerki taldeak obra labur honenkin. Ez da bereziki ezer gertatzen, inurri izateari utzi nahi dioten inurrien pentsakera eta bizipenak besterik.

Abiapuntua, ordea, ez da txorakeria. Garai bateko lege zahar bat da lanaren muina, hain zuzen, antzezlanari izenburua ematen diona. Garai hartan, alperrak, tunanteak eta *maleanteak* (gaizkileak) zigortuak ziren, kartzelara bidaltzen zituzten, gizartetik alboratu: gorrak,itsuak, autistak, mozkorrak, buruko gaitzak zituztenak, homosexualak, alferrak... Arriskutsuak izatearen argudioak pertsona horiek kaletik atera eta alboratzea bermatzen zien autoritateei. Egungo bizimoduak ere orduko zer bait baduela erakutsi nahi izan dute eta ideia horrekin puskatu. Eta guztia parodiatu, jakina. Artearen merkantilizazioak edozein antzerki zirkuitotan sartzeko zailtasunak dakartzala adierazi dute taldekideek; hortaz, beste hainbat zirrikitutara eramateko modukoa egin dute pieza berria. Antzezlanak hogeita minutu irauten ditu eta ez du behar tekniko handirik. Izan ere, entzuten diren soinu guztiak haiek sortzen dituzte eta

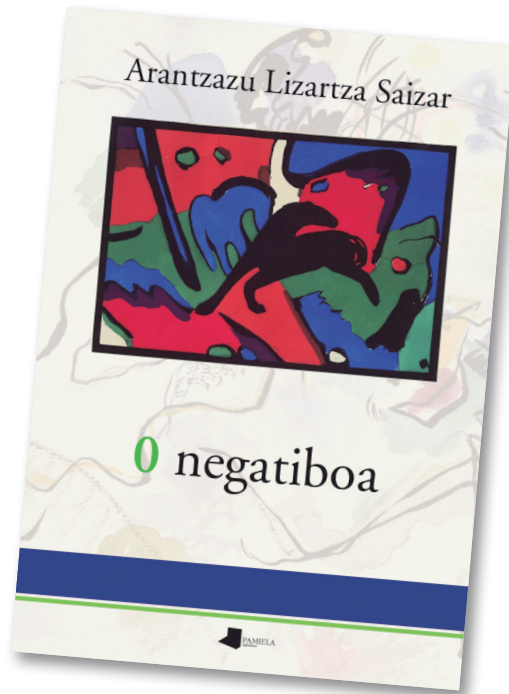
nahita bilatu dute “zarata”: idazmakinan, walkie-talkietan, kanpaitxoetan... Dena eszenatokian sortzen da eta bi entxufe baino ez dituzte behar obra aurrera eramateko. Proiektore batekin eta itzalekin ere egiten dute jolas, eta elementu horiek nahikotxo jantzen dute lana. Era berean, aktoreak aurrez-aurre edukitzeak haien izerdia sumatu, zimurak ikusi eta listua ere jasotzeko aukera bermatzen du, esperientzia oraindik eta modu gordinagoan bizi araziz. Horrek publikoa parte aktibo bilakatzen du nahitaez eta puntu erreala goa ematen dio kontakizunari.

Asmoa eta ideia ederrak iruditu zaizkit. Ikusi eta gero berriro irakurri behar izan dut, ordea, sinopsia eta nondik norakoa, mezua eta lana hobeto baloratzen lagun ziezadan. Hala ere, azpimarratzekoa da antzerkiaren potentzialtasunean sinesen duen jendearen lan hau, esateko nahi bat eta nolakotasuna. Hara nire txalorik beroena. ●

LIBURUA

Poematutako diagnosi eta errezetak

0 NEGATIBOA ARANTZAZU LIZARTZA SAIZAR

PAMIELA, 2025

MADDI GALDOS ARETA

Poetek eta medikuek, biek idazten ei dituzte ulergaitzak diren ideiak. Poesia eta medikuntza bestetuekin bilbatu ditu Arantzazu Lizartza Saizarrek (Leitza, Nafarroa, 1994), eta halaxe plazaratu du berriki *0 negatiboa* izendatutako bilduma, bere ibilbideko lehen argitalpena. Ematea neurrian deklinatzearen beharra azpimarratu arren, neurrigabeko emateak blaitzen ditu olerkiok, zaintzaileen odol-taldeari erreferentzia egiten dion izenburuak aditzera ematen duenez.

Lau ataletan banatuta, halaxe eman dizkigu leitzarrak liburua osatzen duten 76 olerkiak: *Bizitza ez da laborategian kabitzen*, *Ematearen sindromea*, *Dolua gasolinaz perfumatzen da* eta *Bisturiak hautsontzian*.

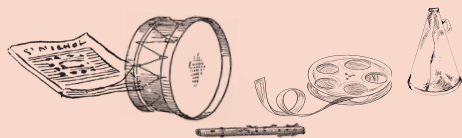
Lehen atalak kontsultaren barrualdea lotzen du kanpoaldearekin edo, bestela esatearren, osasuna zein osasungintza osotasunarekin. Gaitzen esangura so-

zialak zein gorpuztutako gaitz sozialak, ibaiak kutsatzeraino heldu diren antisio-litikoak, terapiak erantzun ezin dituen galderak eta kontsultetako presagatik artatu ezin diren negarrak dira hizpide, eta, oro har, krudelkeria darie poemotan gizatasun aldarriz islatutakoei. Besteak beste, klaseari eta emakume gorputza-ren objektibazioari loturikoak seinatzen dira atal honetan (*Kodeak: genetikoa eta postala* poema dugu adibide), baina aldatetarako proposamenak ere badakartza (*Kapsula gorriak*).

Bigarren atalak aletu egiten du bildumaren izenburu den metafora: "*Gainerako guztiei emateko prest / eurenetik soilik edan dezaketen arren*" omen baitaibiltza zaintzaileak. Mediku jardunaren eta, oro har, zaintzeak dakarren kargaz dihardu Lizartzak, langile izateaz eta nekeaz, gizatasunik ez den garaiotan gizatasunari

eusten ahalegintzeak sortzen duen akidura eta harrotasunaz. Hirugarren atalak gaixoaldi zein heriotzak sortzen dituen hausturak ditu ardatz, bizi-emaria eteten dutenak hizpide, bizitza bera gai. Azkena da gorputzari lotuen dagoen atala, eta eskuak, bizkarrezurra, umetokia eta beste-zuk darabiltza poetak neurgaitz denari neurri hartzeko saiakeran, gorputza ehun multzo baino memoria, beldur, zama, desira eta bestetuen leku dela gaineratuta.

Oro har, hitz eta egitura errepikapenek eta tentsio sortzaile diren antitesiek ezaugarritzen dute liburua, eta atentzio berezia ematen du metafora eta sinboloz ondutako iruditeriak: etxeko zapatilak, eskelak, mukizapiak eta eskularru urdinak zaintzaren eta osasungintzaren diseziórako bisturi dira, egoeraren diagnostikoa osatu eta etorkizunerako errezetak proposatzeko. ●

IKUS-ENTZUNEZKOAK

'12 Angry Men' edo arrazoizko zalantza

JOSU IRAOLAGOITIA CARMONA

Ez da erraza pelikula bat zuzentzea, are zailagoa pelikula on bat zuzentzea. Baina zuzendutako lehenengo historiako onenen artean sailkatzeko modukoa izatea bakarrik Sidney Lumetek egin zezakeen.

Hasieran telebistarako eta antzokiatarako pentsatutako obra honetan –garai hartarako sakonki antiarrazista zena–, hamabi epaimahaikidek, aho batez, berediktu bat eman beharko dute mutil gazte arrazializatu batek ustez egindako parrizidioaz. Itxurazko proba finko eta eztaba daezinek lehenengo botazioa segundu gutxitako kontua izatea dakarte; hamaikak erruduntzat jotzen dute akusatua, eta batek errugabetzat. Eta hor hasten da benetan filma. 95 minutu eskasean eta gela bakar batean kokatuta, gidoi eta antzezpen ezinhobez baliatuta, Lumetek talde psikologiaz,

aurreiritziez, eta justiziaren erabilera arbitrarioaz pentsarazten digu.

Arrazoizko zalantzaren kontzeptua erabilita, zortzigarren epaimahaikideak (Henry Fonda) ukaezinak diren frogak horiek aztertzen ditu, eta beste kide guztien benetako motibazioak eta pertsonalitatea azaleratzen ditu prozesuan. Esandakoak sinopsitzat balio balezake ere, pelikulak askoz gehiago du esateko.

Erabakiak nola hartzen ditugu eta zergatik? Psikologo batek hobeto azalduko lukeen arren, onespren sozialaren adibide da filma. Aparteko hausnartarik gabe, gehiengo batek uste duenari men egiten diote epaimahaikide askok, taldearen arrazoietara makurtuta, nahiz eta jakin horrekin pertsona bati heriotza zigorra ezarriko diotela.

Bestalde, justizia norbanakora ekartzearen ondorioez ere ari zaigu Lumet.

'12 ANGRY MEN' (12 GIZON HASERRE)

SIDNEY LUMET

1957

ZER: Filma

HERRIALDEA: AEBak

IRAUPENA: 95 minutu

NON IKUSI: Filmin eta Prime Video

Gaur egun, gurean ere badaude zinpeko epaimahaiak. Edozein pertsona, lekeen inguruan ezertxo jakin barik, deitua izan daiteke beste pertsona batek eginikoa epaitzera; berediktu horrek, gainera, kondena bat suposatu dezake. Eta zein zentzu dauka horrek? Absurdoa dirudi hamar edo hogeit hamar pertsona aleatorio hartu eta zubi baten eraikuntzan arkitekto lanak egiten jartzeak, baina pertsonen ardura penalaren inguruan epaitzea ontzat jotzen dugu.

Zaila da gehiago sakontzea spoilerren lurra inbaditu gabe. Baina gomen-dioa jarraitu eta *12 Angry Men* ikusteko hautua egiten baduzu, emaitza arreta deliberazio gelan egiten duen beroari, zortzigarren epaimahaikideak daraman traje zuriri edo bakoitzaren eserlekuei. Lumetek ez du ezertxo ere egin egite hutsagatik. ●

Betaurreko (ustez) adimendunak

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Ba kontua da Donibane Lohizunen izan nintzela joan den astean. Eta Lapurdira pasatzean maiz gertatzen zaidan moduan, denda, ostatu eta gainontzeko kontsumoaren tenplutxoak oso goiz itxi zizkidaten –goiz, estandar espainulean funtzionatzera ohituta dagoen honentzat, noski: Euskal Herri europarrean ordua ez baita aldatzen, baina denbora erabiltzeko modua bai-. Bref, han geratu nintzela itxitako denden eskaparateei begira, pixka bat nire arraza madarikatuz, egun hartan erlojuak 14:30 markatzen zuenean oraindik “eguerdia” zela esateko kapaz izan nintzelako eta, klaro, horrela dena atzeratzen da asko, abiatu aurretik egin gabe dauzkazun gauzen zerrenda luzea baita: bazkaldu, kafeinatu, pattartu, pipatu, siestatu, meriendatu, despijamat... hara desorduren emaitza.

Total, Kylian Mbappé deika sumatu nuela pertsiana jaitsita zeukan begilagunen denda bateko eskaparatearen bestaldetik. Betaurreko arraro batzuk zeuzkan jantzita, kirolean espezializatutako marka batek salgai jarri dituenak, sare sozialetako gaizkiaren korporazio batekin elkarturik. Adimen Artifiziala txertatuta dute antiojoek, bideoak grabatzeko balio dute, musika eta podcastak entzuteko, kirola egin bitartean metrikak kontrolatzeko eta, labur esateko, bizi dugun amesgaizto orweldarraren hurrengo objektu fetitxea bilakatzeko aukera handiak dituela uste dut.

Orduan, zergatik iruditu zitzaidan horrelako betaurrekoak edukitzeko aukera hain erakargarria? A, badakit: *Dragoi Bola*. Trasteak, nolabait, gogora ekarri zidan Raditzek, Vegetak eta abarrek janzten zuten begi bakarrerako pantaila koloredun erdi-garden hura, besteak beste arerioen indarra neurtzeko baliatzen zutena –planeta batetik bestera

mezuak bidaltzeko ere erabiltzen zuten; eta audioak grabatzeko, datuak biltzeko eta abar: Akira Toriyamari esker, gaur egungo distopia hau pixka bat *déjà vu* ere bada, nondik begiratzen diozun-.

Asuntua zera da: *Dragoi Bola*-ren zeharkako lezioetako bat ondo ikasi genuela, alegia, aparailu hiper sofistikatu horiek ez zutela balio bat-batean bere borroka-indarra biderkatzen has- ten zen arerio bat aurrean tokatuz gero. Literalki lehertu egiten ziren Son Goku kabreatzen zenean. Badira neurtu ezin diren gauzak, kalkuluak pikutara bidaltzen dituztenak, asko saiatu arren kontrolari ihes egiten diotenak. Hori litza- teke mezua.

Ez dut uste, hala ere, Mbappék iragartzen dituen betaurreko horiek fortuna handirik izango dutenik fauna kultureta euskaldunaren artean, berandu baitatzo: lehen euskaldun oro sasi-filologoa zen, baina urteak dira ia denek betaurreko sasisozilogiko, tabernantropologiko eta erdifilosofikoen bitartez begiratzen diotela munduari,

inguruko jendeari eta beren buruei. Eta betaurreko ustez adimendun horiei esker, sarritan ulergaitza dirudien garai honetako gertaerez iritzia ematea ere askoz errazagoa bilakatu da.

Errazagotik errazegira, ordea, saltoa ez da oso handia izaten. Irudipena daukat euskal kulturako aferei begiratzeko azken urteetan behin eta berriz erabiltzen ari garen beherapenetako *cultural studies* optikak ikusmena lausotu ere egin digula pixka bat. Gure eztabaidetako aukera posible guztiak tipifikatuta, etiketara murriztuta, multzokatuta eta sailkapen horren arabera *a priori* epaituta dauzkagu gehienetan.

Betaurreko hauekin dena ikusia dugu aurretik, aurreiritziak indartzen dizkigute, ez diogu gure buruari harritzeko aukera handirik ematen. Betaurreko hauek ere adimendunak dirudite, baina ez dakit ba; egongo dira komunitate gisa dugun borroka-indarra hobeto neurtzeko balioko diguten beste antiojo batzuk. Inteligenteagoak edo, gutxien-gutxienez, ez hain aspergarriak. ●

EUSKAL NOBELA BELTZAREN ASTEA

(H)ILBELTZA

BAZTAN
2026ko ILBELTZAREN 19tik 25ERAT

Jai hauetan ere elikagai ekologikoak, dena hobetzeko!

ekolurra.eus

Bilatzailea

Begiratu non
eskuratu
ditzakezun elikagai
ekologikoak!

**Euskadiko Nekazaritza eta
Elkadura Ekologikoaren
Kontseilua**
Consejo de Agricultura y
Alimentación Ecológica
de Euskadi

Babesleak:

Euskadi, auzolana

**EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO**

**Europar Batasunak
kofinantzatuta**